

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií UK FSV, katedra veřejné a sociální politiky

Bakalářská práce

2018

Linda Popovská

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

**Vztah mezi systémem sociální politiky a
mezigenerační solidaritou vůči matkám
samoživitelkám v České republice**

Bakalářská práce

Autor práce: **Linda Popovská**

Studijní program: Sociologie a sociální politika

Vedoucí práce: **Mgr. Miriam Kotrusová, Ph. D.**

Rok obhajoby: **2018**

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne . května, 2018

Linda Popovská

Bibliografický záznam

POPOVSKÁ, Linda. *Vztah mezi systémem sociální politiky a mezigenerační solidaritou vůči MSŽ v České republice*. Praha, 2018. 62 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Miriam Kotrusová, Ph. D.

Rozsah práce: 65 915 znaků

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vztahem mezi systémem sociální politiky a mezigenerační solidaritou vůči matkám samoživitelkám v České republice. Věnuje se vzniku a vývoji samoživitelství na území ČR a důležitosti mezigenerační solidarity, fenoménu samoživitelství jako takovému a jeho spojitosti se systémem sociální politiky. Práce má teoretická východiska ve familialismu a teorii mezigenerační solidarity.

Hlavním cílem bylo zmapování vztahu sociální politiky a mezigenerační solidarity vůči matkám samoživitelkám, dalším cílem bylo zařadit ČR do jednoho z typů familialismu. Cíle byly rozděleny do podcílů a to vysvětlení významu mezigenerační solidarity vůči matkám samoživitelkám a odhalení významu systému sociální ochrany vůči matkám samoživitelkám.

Výzkumné šetření proběhlo kvalitativně formou polostrukturovaných rozhovorů s respondentkami (matkami samoživitelkami), analýzou dokumentů a studiem literatury. Zkoumána byla opatření sociální ochrany vůči matkám samoživitelkám na území České republiky, pomoc poskytovaná v rámci mezigenerační solidarity, důležitost mezigenerační solidarity v životě matek samoživitelek, postoj státu vůči matkám samoživitelkám a v poslední řadě zařazení České republiky do jednoho z typů familialismu.

Annotation

The bachelor thesis deals with the relationship between the system of social policy and intergenerational solidarity towards single mothers in the Czech Republic. The purpose of the study is the topic of formation and evolution of single parenting in the Czech Republic and the importance of intergenerational solidarity, the phenomenon of single parenting as such and its connection with the system of social policy. The thesis has a theoretical basis in familialism and the theory of intergenerational solidarity.

The primary aim was to chart the relationship between social policy and intergenerational solidarity towards single mothers, the secondary aim was to place the Czech Republic in one of the familialism types. All aims were divided into sub-aims, namely the explanation of the importance of intergenerational solidarity towards single mothers and the revelation of the importance of the social protection system for single mothers.

The research was carried out qualitatively in the form of semi-structured interviews with respondents who were all single mothers, there was a research based on document analysis and study of literature. The research focused on the social protection towards single mothers in Czech republic, help and support provided in the context of intergenerational solidarity, the importance of intergenerational solidarity in the life of single mothers, the attitude of the state towards single mothers and lastly there is inclusion of Czech Republic into one of type of familialism.

Klíčová slova

MSŽ, mezigenerační solidarita, neúplná rodina, děti, familialismus, systém sociální politiky

Keywords

Single mother, intergenerational solidarity, incomplete family, children, familialism, social policy system

Title

The Relationship Between the System of Social Policy and Intergenerational Solidarity Towards Single Mothers in the Czech Republic

Obsah

Úvod	2
1. Vymezení výzkumného problému	4
1.1 Jak ČR přichází k samoživitelkám	5
1.2 Vývoj samoživitelství	7
1.3 Důležitost mezigenerační solidarity	8
1.4 Spojitost se systémem sociální politiky	9
2. Výzkumné cíle, otázky	12
3. Teoretická východiska	13
3.1 Teorie familialismu	13
3.2 Teorie mezigenerační solidarity	15
4. Metodický přístup	16
4.1 Metody sběru dat.....	16
4.2 Metoda analýzy dat.....	18
4.3 O datech	19
4.4 Etika výzkumníka	20
5. Výzkumné šetření	22
5.1 Opatření sociální ochrany ve vztahu k matkám samoživitelkám.....	22
5.2 Pomoc poskytovaná v rámci mezigenerační solidarity	24
5.3 Důležitost mezigenerační solidarity v životě MSŽ.....	29
5.4 MSŽ a postoj státu vůči nim	30
5.5 Česká republika a familialismus	33
Závěr	34
Summary	35
Použitá literatura	36
Seznam příloh	42
Přílohy	43

Úvod

Trend samoživitelství není v sociologické obci ničím novým, jelikož jsou příčiny jeho vzniku proměnlivé, je téma stále aktuální. Současnost nabízí mnoho důvodů, proč se rodič ocitne v roli hlavy rodiny sám. Může jít o nestabilitu manželství a partnerství, či o posun priorit v žebříčku hodnot moderní společnosti, příklon k individuálnosti životního stylu, či ekonomické změny (ztížené podmínky pro samoživitele na trhu práce). Sociální systém státu je nucen se stávající situací určitým způsobem nakládat a zahrnout do opatření všemožné okolnosti a aspekty soudobé společnosti. Tématem bakalářské práce je proto vztah mezi systémem sociální politiky a mezigenerační solidaritou vůči matkám samoživitelkám (MSŽ) v České republice.

Zmíněný vztah je ovlivněn vývojem současných sociálních trendů. Práce odhaluje, jak systém sociální politiky v České republice podchycuje vzniklou situaci MSŽ a jak se sociálně politickými zákroky koliduje či souhlasí přítomnost a působnost mezigenerační solidarity.

Ač se mezigenerační solidarita může jevit jako skutečnost spojovaná především s péčí o starší generace (seniory), v případě této práce je pod pojmem mezigenerační solidarita míněn opak, tudíž jak starší generace pomáhá té mladší. Intervence a podpora prarodičů směřovaná jejich potomkům, kteří se ocitli v roli samoživitelů.

V případě mezigeneračních vztahů se bakalářská práce opírá o výzkumy a díla například Iva Možného (2003, 1991), Iva Plaňavy (2000) a články Kateřiny Rajmicové (2002) atd. Bakalářská práce taktéž pracuje s konceptem mezigenerační solidarity definovaným americkými vědci Vernem L. Bengstonem a Robertsem (1991). Pojetí mezigenerační solidarity pomáhá odhalit umístění sociální politiky (také v úhlu pohledu teorie familialismu) v prostoru rodiny a života MSŽ.

Při zkoumání propojenosti mezigenerační solidarity se sociálním systémem České republiky si práce na pomoc bere teorii familialismu, kterou Singgrid Leitner rozebírá v díle *Varieties of Familialism* a o kterém píše i Ivo Možný (1991, *Stat' z jara 1989* a mnohých dalších). Přestože je bakalářská práce zaměřena na samoživitelství celkově, právě moment návratu MSŽ na pracovní trh s sebou přináší mnohá úskalí, jako je nezaměstnanost, neadaptabilnost MSŽ, nevhodnost pracovního ohodnocení, pracovních míst, kvality zaměstnání (Bartáková, 2008).

Bakalářská práce podává pohled na vztah sociální politiky a mezigenerační solidarity vůči MSŽ. Zařazuje Českou republiku do typu familialismu podle

frekventovanosti institucionální péče o dítě pro zvýraznění role státu v životě MSŽ a jeho vlivu a vztahu k mezigenerační solidaritě.

Bakalářská práce se mírně odchýlila od své prvotní teze. Předpoklady, se kterými jsem začala výzkumné šetření provádět a na kterých je práce založena, se váží obecně k výzkumným cílům. Prvním předpokladem bylo, že MSŽ nemají příznivou rodinnou situaci vzhledem k sociálnímu a ekonomickému tlaku. Dalším předpokladem bylo, že mezigenerační solidarita se objevuje z důvodu časové i finanční tísně MSŽ. Poslední předpoklad tvrdil, že fungující sociálně politický systém bude snižovat nutnost mezigenerační solidarity.

Pro mě, jakožto výzkumníka, byl nejdůležitější poslední předpoklad, který mi byl i motivací a to, že MSŽ jsou hrdinky, jež zvládnou zastat roli otce i matky zároveň, jsou silnými inspirativními osobnostmi a jsou tudíž na sebe hrdé. Výzkumné rozhovory potvrdily naprostý opak.

1. Vymezení výzkumného problému

Samoživitelství velmi zjednodušeně znamená, že rodič vychovává potomka sám (nejen v důsledku rozpadu rodiny). Sóló rodičovství se na rozdíl od dekad minulých stává ne zrovna neobvyklým jevem, jelikož se dříve nerozdělitelné a k rodině neodmyslitelně patřící (manželství, svazek ženy a muže), stává křehkým, a ne úplně životně nutným.

V roli MSŽ se podle dat výzkumu provedeným Akademií věd a Masarykovy univerzity ocitají častěji ženy s nižším vzděláním, které jsou ekonomicky zranitelné a hospodaření bez partnera jejich situaci komplikuje (Proměny české společnosti: České panelové šetření domácností 2015–2018).

„Nutnost obstarat v jedné osobě všechny potřeby domácnosti, nést sama tytéž náklady na bydlení, o něž se v úplných rodinách dělí dva dospělí, vyšší riziko nezaměstnanosti, horší životní úroveň, nižší životní spokojenost i slabší zdraví vytvářejí síť vzájemně provázaných znevýhodnění, z níž je obtížné se vymanit,“ socioložka Michaela Röschová ze sociologického ústavu AV ČR (Vyroubalová, 2017).

Pojem matka samoživitelka (MSŽ) nemá právní definici, ani zákon 89/2012 sb. občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů (v aktuálně platném znění) nikterak tento pojem nedefinuje. Předpisy nakládající s tímto termínem jej upravují pro své vlastní potřeby. Pokud tak nečiní, odkazují na úpravy v jiných předpisech. MSŽ (osamělí rodiče) jsou zmíněny v různých zákonných opatřeních. Pojem MSŽ značí osobu, jež žije v domácnosti nejméně s jedním nezaopatřeným dítětem, které vyživuje a pečuje o něj (Aperio).

Zákoník práce, Zákon č. 262/2006 Sb. §350 definuje osamělého zaměstnance takto *„osamělými se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo s partnerem“* (Zákoník práce, Zákon č. 262/2006 Sb. §350).

Dále se zákoník práce dotýká tématu MSŽ v dílu třetím, osamělé zaměstnankyně a zaměstnanci, pečující o dítě mladší 15 let, nesmějí být vysláni na pracovní cestu mimo obvod obce svého pracoviště nebo bydliště bez svého souhlasu. Zaměstnavatel je povinen přihlížet při zařazování zaměstnanců do směn též k potřebám zaměstnankyň a zaměstnanců pečujících o děti (Zákon č. 262/2006 Sb. §240 a §241).

V očích zaměstnavatelů je tato riziková skupina ne příliš atraktivní. MSŽ čelí bariérám na pracovním trhu, jsou zároveň nejvíce ohroženy pádem do chudoby. Jak říká

Hasmanová Marhánková, pro překonání bariér, které znevýhodňují MSŽ na trhu práce, je zásadní přístup zaměstnavatele (Hasmanová Marhánková, 2011).

Podle dat Eurostatu má „*MSŽ alespoň s jedním dítětem v ČR takřka 5krát vyšší šanci, že bude zasažena těžkou formou materiálního nedostatku (deprivací), než domácnost dvou lidí bez dětí. Ve zbytku zemí Evropské unie je tato šance „jen“ třikrát vyšší. U nás se tedy neúplné rodiny svou chudobou více oddělují od zbytku společnosti*“ (Tisková zpráva Výzkum Proměny české společnosti, 2017:2).

MSŽ jsou ohroženou skupinou. Zejména z důvodu ztráty spolehlivého zdroje příjmu po rozpadnutí rodiny, ztráty finančních jistot z příjmů bývalého partnera, či od začátku dispozice jediného příjmu. Rychle u MSŽ dochází k existenčnímu ohrožení (Marek, 2012).

Společnost nepojímá koncept MSŽ různorodě, ač by tomu pro diverzitu mezi jednotlivými ženami v pozici sólo rodiče mělo být. Dudová ve své práci, zabývající se MSŽ na trhu práce, píše „*O osamělých matkách je uvažováno jako o monolitické homogenní kategorii, která je diferencována maximálně podle sociálního statusu, vzdělání, věku a důvodu vzniku jednorodičovské rodiny. Nebere se ale v úvahu, že tyto ženy žijí v konkrétním sociálním kontextu; že jejich situace je výsledkem určitého procesu, který může mít různé individuální podoby*“ (Dudová, 2009, s. 756).

1.1 Jak ČR přichází k samoživitelkám

Záměrně je zde zmíněna pouze MSŽ, jelikož se bakalářská práce zaměřuje pouze na ně, především z důvodu omezeného rozsahu práce.

Renzetti a Curran píší, že samoživitelství mužů není to stejné, jako samoživitelství žen, jelikož se obojí pohlaví potýká s jinými očekáváními ze strany společnosti. S tímto přístupem naprosto souhlasím, také proto se bakalářská práce zaměřuje na MSŽ.

Do nedávna jsme se v odborné literatuře setkávali jen se dvěma pojmy a to „*MSŽ*“ a „*otec samoživitel*“. S pojmem „*MSŽ*“ se v české společnosti setkáme častěji než s pojmem „*otec samoživitel*“. V poslední době se vyskytují i další trendy, a to například sólo rodič, či osamělý rodič, s nimi se můžeme setkat nejen v sociologických studiích a publikacích. Sólo rodičovství je pojem suplující výraz samoživitelství, tyto pojmy jsou si tedy definičně rovny.

Sólo rodičovství (samoživitelství) je fenoménem soudobé společnosti, trendem této doby. Mezi hlavní tematický okruh pod hlavičkou samoživitelství, patří finanční obtíže, jimž téměř všichni samoživitelé čelí nejčastěji, otázka psychického stavu MSŽ, jež zrcadlí časovou tíseň, nedostatečný prostor pro seberealizaci, zátěž z přijetí role otce i matky dohromady i odkázanost na sociální opory sólo rodiče (Hejzlarová, 2011). Faktor nedostatečného času, náročnost dvojí role rodiče ve výchově, finanční tíseň i mizivá seberealizace, jež dotlačí MSŽ k využití mezigenerační solidarity v pomoci ať finanční, či časové je zkoumán touto bakalářskou prací.

K samoživitelství vede nejedna cesta. Nejobvyklejšími příčinami vzniku samoživitelství jsou rozpad manželství, nebo partnerství, mimomanželská plodnost a ovdovění (Hasmanová Merhánková, 2011). Holá hovoří o samoživitelství *dobrovolném*¹ a *nedobrovolném*² (Holá, 2013).

Rozvedených rodin v České republice stále přibývá a s posunem hodnot společnosti, kdy manželství již není institucí, jež by byla výsostnou nutností pro přežití jedince, ba naopak, klade se stále větší důraz na individualismus, kariéru jedince. Nynější česká společnost je v otázce matek bez druhá více tolerantní než společnost předešlá. Kromě tohoto posunu je více než polovina žen silněji vnitřně motivována mít dítě než partnera, jinými slovy, chtějí potomka i za cenu toho, že jej budou vychovávat samy (Dudová, 2007b). Rozvodovost je další faktor rozpadu manželství (vzniku neúplné rodiny). Česká republika patří mezi země s vysokou úrovní rozvodovosti, od šedesátých do devadesátých let minulého století se hladina zvedla o trojnásobek. Česká společnost již nepřistupuje k rozvodovosti tak příkře, jako v letech minulých (Šťastná 2009, 15).

Zeman (2006) došel k závěru, že fenomén nemanželské plodnosti, kterážto je druhou nejčastější příčinou vzniku sólo rodičovství, je stále rozšířenější a stoupá v České republice. V roce 1950 byl podíl dětí narozených mimo manželství mezi 5-8%, v roce 2005 skoro třetina a k roku 2016 téměř polovina (ČSÚ, 2016).

Příčina vzniku samoživitelství - ovdovění je samoživitelstvím nedobrovolným. A ačkoli právě ovdovění bylo majoritní příčinou do druhé poloviny dvacátého století, dnes tvoří jen hrst případů (Hasmanová Marhánková, 2011).

¹ Dobrovolné samoživitelství je zapříčiněno rozchodem partnerů, rozvodem sňatku, či záměrem sama vychovávat a zabezpečovat dítě

² Nedobrovolné samoživitelství je způsobeno migrací partnera, či ovdověním

1.2. Vývoj samoživitelství

V soudobé české společnosti se hovoří o krizi rodiny. Dudová (2007) pojednává o nestabilitě rodiny. Mnohé její funkce byly převzaty jinými institucemi. Konzervativní podoba rodiny, jež byla charakteristickou zejména pro devatenácté století, je měněna, její stabilita je chápána jiným způsobem. Medicinský vývoj mění podobu rodin uvedením možnosti plánovaně řídit reprodukci. Moderní společnost klade na ženy odlišné nároky než společnost minulá. Dopad demografických změn a celkové individualizace společnosti má vliv na přeměnu podoby rodiny (Dudová, 2008). Dnešní podoba samoživitelství a jeho výskyt jsou výsledkem současných rodinných trendů a uspořádání rodinných rolí. „*To, jak dnešní rodina vypadá a funguje, je výsledkem změn, které v České republice proběhly zejména v posledních desetiletích, ale také změn v průběhu celého minulého století. Na pozadí těchto změn, ať už politických, ekonomických či dalších, dochází k proměně struktury rodiny, uspořádání rodičovských rolí, celkového postoje k manželství a rodičovství a s ním spojených hodnotových systémů*“ (Martínková, 2013:10).

MSŽ se svým (alespoň jedním) nezletilým dítětem tvoří neúplnou rodinu. S takovými rodinami se setkáváme napříč celou historií, avšak příčiny vzniku se od sebe liší. V celosvětovém měřítku se můžeme inspirovat daty z Anglie roku 1550 až 1850, kdy bylo v populaci zastoupeno 20 % neúplných rodin se závislými dětmi (Avort et al., 1995: 48). V sedmnáctém století se ve Francii, Německu, Itálii, Srbsku, polském Slezsku a Americe vyskytovaly neúplné rodiny v zastoupení 16 % (Avort et al., 1995). V prvních dekádách dvacátého století je kvantum neúplných rodin nekolísavé, k nárůstu dochází v polovině dvacátého století (Avort et al., 1995: 50). Vznik samoživitelství byl ovlivněn historickými událostmi (nejsignifikantněji válkami), rozvody v minulosti nebyly běžné, téměř výlučně byly sňatky ukončeny smrtí jednoho z partnerů (Avort et al., 1995: 48). Rozvodovost je největším rozdílem oproti dobám minulým.

Na území České republiky, jakožto post komunistického státu, je nejpatrnějším rysem demografického vývoje vzrůstající mimomanželská porodnost. Chronologicky můžeme sledovat vývoj tohoto trendu. Před rokem 1948 nebylo v Česku téměř možné, aby zůstala žena s dětmi sama bez muže, či pomoci rodiny, teprve v únoru tohoto roku, kdy zavládlo plánované hospodářství, jež chtělo přinést „*plnou zaměstnanost*“, byly ženy nucené nastoupit do práce. To muselo zákonitě vést k zrovnoprávnění žen a mužů jinak řečeno k emancipaci (Neumann, 1999: 1035–1040).

Do konce osmdesátých let patřila ČR mezi země s nejnižší mimomanželskou porodností (do 10%). Od let devadesátých pozorujeme růst mimomanželské porodnosti a v roce 2006 zaznamenáváme téměř třetinu dětí narozených mimo svazek manželský (Šťastná 2009, 14). Celkově postkomunistické země shledaly nelehkým vyřešit rozkol mezi narůstajícím individualismem a přívalem možnosti volby (Sirovátka, 2003).

Mezi devadesátými lety minulého století a rokem 2005 byl demograficky zaznamenán pokles porodnosti u vdaných žen, a zároveň narostl podíl plodnosti mimomanželské. Rostl počet svobodných, či osamělých matek. Dříve ženy plodily děti mimo manželský svazek ve velmi nízkém věku. Věková hranice se v tomto období posouvá na 20 až 30 let. Důležitou rolí je nejvyšší ukončené vzdělání, nejčastěji jsou v této pozici ženy samoživitelky se základním vzděláním, naopak nejmenší částí jsou ženy vysokoškolsky vzdělané, faktorem je nejspíše doba strávená soustředěním se na studium (Zeman, 2006).

1.3. Důležitost mezigenerační solidarity

„Určitá míra mezilidské solidarity je jedním z předpokladů fungování společnosti, ba je přímo předpokladem její pouhé existence“ (Keller, 2005, str. 91).

Už před více než třemi dekádami označil Ivo Možný babičky za nedílnou součást “kapacit”, které je nutno si “vypůjčit“, aby partneři mající zaměstnání mohli uskutečnit své reprodukční a jiné plány (Možný 1982: 61). Situace se od té doby nezměnila a pokud je řeč o MSŽ, jež mají celou rodinu na starosti samy, je toto vyjádření ještě víc akurátní. význam rodinných sítí, lépe řečeno solidarity starší generace rodiny s generací mladší (Možný 1991, 1999, aj), čemuž uceleně říkáme mezigenerační solidarita.

V souvislosti s pojmem samoživitelství se často objevuje znevýhodnění MSŽ *na trhu práce*, ježto má přímou spojitost právě s faktem pracovní diskriminace založené na mnohých stereotypech vážících se k MSŽ. Pro zaměstnavatele je nevýhodné zaměstnat ženu, jež už jedno velké časové, emoční a fyzické vytížení má, a to je role hlavy rodiny. Riziko zvýšené absence v práci je podpořeno zejména tím, že v případě onemocnění dítěte není nikdo jiný, kdo by zůstal doma, nežli právě ona žena. MSŽ si nemůže dovolit strávit v práci hodiny na víc, protože spěchá domů za dětmi. Osamělé matky čelí mnohým bariérám při tvorbě kariérního života (Kuchařová, 2007). Právě s tímto problémem pomáhají MSŽ např. prarodiče, kteří nabídnou pomoc své dceři s hlídáním dítěte, či

vypomůžou ekonomicky. V případě mezigenerační solidarity v rodině nemusí jít pouze o prarodiče, ale i o sourozence, tety, strýce a podobně. MSŽ pod pojmem rodina vidí své rodiče, děti a sourozence (Holá, 2013).

Jedním z důvodů, proč se stává mezigenerační solidarita v případě některých MSŽ nutností je např. to, že 30 % MSŽ se přibližně ve dvou letech věku jejich potomka stává nezaměstnanými. Tato situace nastává v případě, kdy se nemohou vrátit do práce (smlouva byla na dobu určitou), či neměly uzavřený pracovní poměr před porodem, nebo může být pracovní místo zrušeno, pokud jde o několikátou mateřskou v pořadí. (Fodor, 2005; Kantorová, 2004).

Dle Dudové a Hastrmanové (2007) a stejně tak Albelda a kol. (2004) mnoho osamělých matek žije společně s dalšími příbuznými, nejčastěji rodiči, kteří jim pomáhají s životními náklady a výchovou dětí. Dříve bylo běžné, že se většina matek, které se ocitly samy bez partnera, obracela ke své původní rodině, která jim poskytovala jak finanční, tak psychickou pomoc. Junková (1975) uvádí, že více jak čtvrtina žen žila po rozchodu u svých rodičů, oproti 13% úplných rodin. Rendlová (1988) později zkoumala, jaké ženy nejčastěji využívají pomoc svých rodičů ve své složité situaci. Nejčastěji to byly osamělé matky ve věku 20-29 let oproti ženám ve věku 30-39 let, které se jevily více samostatné. Podle výzkumu Lhotské a Petrové (1996) se i dnes mnohdy více než v minulosti obracejí členové neúplné rodiny pro pomoc prarodičů.

1.4. Spojitost se systémem sociální politiky

Práce ukazuje na vliv a roli sociální politiky v životě MSŽ a jak právě sociální politika usnadňuje, či stěžuje pozici mezigenerační politiky. Sociální politika ovlivňuje některá životní rozhodnutí. Dean (2001) píše o „trilematu rodinné politiky³“, který se zabývá právě problematikou vlivu sociální politiky na uskutečnění různých rozhodnutí. Tvrdí, že je obtížné být stoprocentní součástí trhu práce a zároveň vést celou domácnost k přihlédnutí na minimální sociální výdaje.

³ Trilema rodinné politiky spočívá ve (nemožnosti) skloubení tří faktorů rodinné politiky. Vysoké porodnost, vysoké participace rodičů a trhu práce a nízkých sociálních výdajů (Dean, 2001).

Systémem přímé finanční podpory v ČR pro rodiny s dětmi, který je realizován především finančními dávkami státní sociální podpory, nejsou neúplné rodiny, ani MSŽ nikterak zaznamenatelně zvýhodněny před rodinami úplnými, kromě dávek sociální podpory které se zaměřují na rodiny nízkopříjmové (Šťastná, 2009:46). Bartáková vidí problém zejména v tom, že se sociální politika oblastem rodiny a práce v České republice věnuje odděleně, nikoli dohromady (Bartáková, 2009). Samoživitelství je zvýhodněno v podpoře při ošetřování člena rodina a potažmo i daňovým bonusem (což je nepřímá finanční podpora) jež není nikterak změněna v případě MSŽ. Samoživitelům, jež nemají dostatek času, pomáhají zařízení denní péče o děti a podobné služby, jako jsou mateřské školky a školní družiny.

Na druhou stranu rodinná politika v ČR nabízí relativně štedrý systém podpor týkajících se péče o děti do tří nebo čtyř let věku. Systém se skládá ze tří částí: ochranná doba pro návrat do zaměstnání, peněžita pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek. Ochranná doba garantuje rodičům pečujícím o děti do tří let věku možnost návratu do předchozího zaměstnání. Peněžita pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek zajišťují finanční podporu (Bičáková, Kalíšková, 2015).

„Společnost by si měla podříditi svoji sociální politiku tomu, aby došlo ke zlepšování rovnováhy mezi profesním a rodinným životem, a v případě potřeby ji směřovat k cíli, který vede ke zvýšení počtu žen na trhu práce“ (Sedláčková, 2015: 25).

Osmdesát devět procent samoživitelek se domnívá, že by stát měl podporovat a upřednostňovat více rodiny tvořené osamělými matkami s dětmi než úplné rodiny s dětmi. Krom toho 79 % MSŽ smýšlí o systému sociální politiky, zabývající se situací sólo rodiček, jako o nevyhovujícím a nedostačujícím (Kuchařová 2007). Hašková a Radimská se o systému sociální podpory v České republice vyjadřují dokonce v negativním smyslu. Dle jejich názoru totiž systém nepodchycuje obtížnost situace rodiny s pouze jedním ekonomicky aktivním subjektem. (Hašková a Radimská, 2002).

Sociální opatření umožňují MSŽ požádat stát o sociální dávky. Záleží ale na tom, v jaké životní etapě a situaci se MSŽ nachází. Časem se potřeby MSŽ mění vzhledem k vývoji dítěte.

MSŽ (osamělí rodiče) jsou zmíněny v různých zákonných opatřeních. Ač sociální systém ČR pracuje s MSŽ (osamělými rodiči), podpora pro ně není valná, opatření sociálního systému se na ně totiž vztahuje pouze, pokud je jejich příjem okolo životního minima (Soukupová 2008).

Z výzkumů vyplývá, že jsou MSŽ (neúplné rodiny) nejméně spokojené se životem, nejhůře hodnotí svůj zdravotní stav „*v neúplných rodinách, zvláště v těch s malými dětmi, se kumuluje množství nepříznivých životních okolností, které se vzájemně posilují. Nutnost obstarat v jedné osobě všechny potřeby domácnosti, nést sama tytéž náklady na bydlení, o něž se v úplných rodinách dělí dva dospělí, vyšší riziko nezaměstnanosti, horší životní úroveň, nižší životní spokojenost i slabší zdraví vytvářejí síť vzájemně provázaných znevýhodnění, z níž je obtížné se vymanit.*“ (Tisková zpráva Výzkum Proměny české společnosti, 2017:3).

2. Výzkumné cíle, otázky

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaký je vztah mezi sociální politikou a mezigenerační solidaritou vůči MSŽ v ČR a zařadit ČR do jednoho z typů familialismu (Leitnerová, 2003). Tento výzkumný cíl byl dekomponován do dílčích cílů: Vysvětlit význam systému sociální ochrany vůči MSŽ, vysvětlit význam mezigenerační solidarity vůči MSŽ.

Výzkumné otázky vychází z výše vytyčených výzkumných cílů, udávají jim rámec, směr a konkretizují je.

1. V.O: Jaká opatření (sociální dávky a sociální služby) jsou MSŽ poskytována ze systému sociální ochrany?
2. V.O: V jakých oblastech rodina MSŽ pomáhá a jakou formou?
3. V.O: Do jakého typu familialismu lze Českou republiku zařadit z hlediska vztahu mezi sociální politikou a mezigenerační solidaritou?

3. Teoretická východiska

3.1. Teorie familialismu

Možný (1991) vysvětluje familialismus jako takové vidění světa, „pro něž je rodina osou a centrem univerza jednotlivce i života společnosti a její blaho přirozeným cílem snažení všech. Familialistický světový názor či postoj se jevil dlouho jako socialistickému zřízení zvláště nebezpečný a marxistická sociologie rodiny se cítila profesionálně odpovědná za boj proti němu. Analyzovala ho jako „maloměšťáctví“ a jako typicky buržoazní přístup k životu“ (Možný, 1991:11).

Esping-Andersen (1999:51) chápe pod familialistickým systémem rodinnou jednotku, neboli domácnost, která zodpovídá za sociální bezpečí svých členů a takovým způsobem je chápána i v očích sociální politiky. Oproti tomu de-familialistický systém funguje na ulehčení rodinám v oblasti rodinných záležitostí, potažmo dokonce uvolní jednotlivce ze spárů rodinných vazeb (Esping-Andersen, 1999). Jednou z nejdůležitějších položek politiky de-familialismu je institucionální péče pro děti do 3 let věku.

Leitnerová rozlišuje čtyři typy familialismu vzhledem k tomu, jak silný nebo naopak slabý vliv familialismus a de-familialismus mají. Leitnerová tedy uvádí tyto typy: explicitní a implicitní familialismus, optimální familialismus a de-familialismus (Leitner, 2003:353-375).

Familialismus lze dělit na silný, či slabý a to především v závislosti na šíři a délce peněžité pomoci v průběhu rodičovství. Tento typ sociální politiky je stěžejní v pomáhání ženám v návratu na pracovní trh.

Tabulka #1. Klasifikace familialismu dle péče o děti podle Leitnerové (2003)

Formální péče o děti		
	ROZŠÍŘENÁ	SLABÁ
DÁVKY PŘÍ PÉČI O DÍTĚ	Volitelný familialismus	Explicitní familialismus
BEZ DÁVEK	De- familialismus	Implicitní familialismus

Zdroj: Leitnerová, 2003:361

Česká republika je na základě provedených studií zařazována do explicitního familialismu (Leitnerová, 2003; Možný, 2004; Sirovátka, 2008; Bartáková, 2008) TJ. poskytuje placené a dlouhodobé dávky na péči o dítě a ve formální péči je minimální počet dětí do 3 let věku, což řadí ČR do formy explicitního familialismu), jež posiluje pečující aspekt rodiny formou poskytování dávek neboli explicitně přenechávají pečování na rodině (Tuháčková, 2012).

Tabulka #2: Rozřazení zemí dle typu familialismu – současná situace

	Formální péče o děti	
	ROZŠÍŘENÁ	(SLABÁ) OMEZENÁ
DÁVKY PÉČE O DĚTI (placená rodičovská dovolené)	<i>volitelný familialismus</i> Belgie, Dánsko, Francie, Lucembursko, Švédsko	<i>explicitní familialismus</i> Česká republika, Německo, Rakousko, Maďarsko, Polsko, Slovensko
ŽÁDNÉ DÁVKY (pro péči o děti)	<i>de-familialismus</i> Holandsko, Španělsko, Velká Británie	<i>implicitní familialismus</i> Irsko, Řecko

Zdroj: Leitnerová (2003: 361). Upraveno podle nových dat a doplněno o Českou republiku, Maďarsko, Polsko, Slovensko.

Z hlediska evropské unie mají matky v České republice nejdelší rodičovskou dovolenou, kdy až do čtyř let věku dítěte mohou pobírat dávky rodičovského příspěvku a mohou být státními pojištěnci. Pro srovnání tabulka maximální délky rodičovské dovolené v některých zemích EU:

Tabulka #3: Maximální délka rodičovské dovolené vybraných zemí EU

ZEMĚ	MAX. DÉLKA RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ
Česko	4 roky
Francie	3 roky
Švédsko	480 dní
Velká Británie	13 týdnů

Zdroj: MISSOC ANALYSIS 2008

3.2. **Teorie mezigenerační solidarity**

Mezigenerační solidarita je interakce dvou a více generací. „*Solidarita je výrazem lidského porozumění a pospolitosti, vzájemné soudržnosti a také odpovědnosti*“ (Krebs a kol., 2007, s. 33). Koncept mezigenerační solidarity čerpá ze sociální teorie organizace, sociálně psychologické teorie skupinové dynamiky a teorie rodiny. Zabývá se vlivem skupinových norem, funkční závislostí, formováním chování, city, interakcí, hodnotovými normami, interakcí a solidaritou v rodině (Bengston, Roberts, 1991).

Mezigenerační solidarita se vysvětluje jako kombinace pohledu sociálně psychologického a sociologického se sociologií rodiny, který vysvětluje příbuzenskou podporu neboli vztah rodičů k dospělým dětem a vnoučatům. Pro účely bakalářské práce se budeme věnovat funkcionální solidaritě neboli vzájemné pomoci a finanční, fyzické i emoční podpoře, možnému sdílení zdrojů (Bengston, Roberts, 1991). Mezigenerační solidarita je ovlivněna z pohledu sociologie věkem dětí i rodičů, rodinným původem, pohlavím aktérů, a mnoha dalšími faktory.

V tématu solidarity je možno opírat se například o Jeřábka, který popsal solidaritu jako „*sjednující faktor ve společnosti*“ a chápal ji jako „*požadavek společnosti na individua a prostředek kontroly nad nimi*“ „... *především z hlediska potřeb jednotlivce...*“ (Jeřábek, 2013, s. 18). Trendem ve světě je stabilizace rodiny. Úplná rodina je ekonomicky výhodnější, její členové si eventuálně mohou vzájemně vypomoci. (Malý, 2004).

Mezigenerační solidarita má mnohá hodnotová východiska. Pro účely této bakalářské práce je nejvhodnějším morálním východiskem odpovědnost rodičů k dětem. Pozadí mezigenerační solidarity je formováno mj. mírou závislosti jednotlivce na rodině (Možný, Přidalová, Bánovcová, 2003). Solidaritu dělíme na poskytovanou a obdržovanou, přičemž bakalářská práce se věnuje solidaritě obdržené.

Při mezigenerační solidaritě může docházet ke konfliktu generací v oblastech komunikace a stylu interakce, zvyků a životního stylu, výchovy dětí, přístupem ke kariéře, politických a náboženských ideologií a udržování domácnosti (Clarke a kol, 1999).

4. Metodický přístup

4.1. Metody sběru dat

Výzkumná strategie je kvalitativní pro získání hlubších a kvalitnějších informací od respondentek a kvalitnějších informací týkajících se zkoumaného fenoménu.

Při zkoumání dokumentů a ostatních prací byla využita kvalitativní obsahová analýza. Zkoumány byly studie, články, publikace, zákony, ustanovení, knihy na téma MSŽ, mezigenerační solidarity, mezigenerační solidarity vůči MSŽ, spojitost mezigenerační solidarity se systémem sociální politiky v ČR, sociální systém ČR.

Primární data byla sbírána *polostrukturovanými rozhovory (semistrukturovanými)*. Jde o neformalizovanější typ rozhovoru, kde je po každé respondentce vyžadována stejná informace a všem jsou ve stejném pořadí kladeny stejné otázky (Jeřábek 1992).

Byla dodržena pravidla rozhovoru, tazatel se představil, uvedl proč a za jakým účelem výzkumné šetření provádí, jak dlouho bude probíhat. Respondentka byla seznámena s anonymitou, účelem výzkumu a proč byla vybrána (Jeřábek 1992).

Patton rozlišuje šest druhů otázek patřících do kvalitativního výzkumu. Otázky o zkušenostech a chování, otázky o názorech a hodnotách, otázky o znalostech, otázky o vnímání, otázky demografické a kontextové (Patton, 1990). Při rozhovorech bylo využito otázek, jež se týkaly zkušeností a chování respondentky, jejích pocitů a názorů, jejího vnímání, i otázky demografické a kontextové. Při sestavování otázek pomohl Chápající rozhovor od Kaufmanna, který píše, že sady připravených otázek *„poskytují přesnější nástroj. Píšu je se zřetelem na fiktivního respondenta a snažím se přitom představit si jeho reakce a odpovědi, což mi pomáhá si otázky upřesnit“* (Kaufman, 2010:52).

Uspořádání otázek v osnově odpovídá uspořádání navržené Kaneovou (1985 in Jeřábek, 1992). Zprvu jsou zařazeny široké, lehké neosobní otázky, úvod se pokouší zaujmout respondentku, navnadit ji ke spolupráci. Uprostřed jsou otázky ne příliš zajímavé. Ke konci jsou citlivé, osobní a otevřené otázky, a nakonec přišly otázky „zeptej se a uteč“ pro snížení procenta nedokončení rozhovoru, nebo ovlivnění následných odpovědí (změnou nálady, ...). Výzkumník jev nikterak neovlivňoval, informace podávaly výhradně MSŽ.

Jak píše Hendl „*V rámci kvalitativního výzkumu je hlavním prostředkem pro získávání dat sám výzkumník*“ (Hendl 2016:160). Role výzkumníka v terénu byl moderátor hloubkových rozhovorů s respondentkami na bázi polostrukturovaného rozhovoru.

Na začátku rozhovoru se výzkumník snaží zmírnit mocenské asymetrie (Volek 2010). „*Jednou ze strategií zmírňování mocenské nerovnováhy je, že tazatel poskytne o sobě obdobné informace, na které se ptá respondenta.*“ (Volek, 2010:6), respondentka je pak nabádána k podání obdobných informací o ní samotné, méně se ostýchá, protože je situace vyrovnaná. Dále se rozhovor držel osnovy, která byla členěná do logických celků, úvod, zahřátí, klíčová část, zklidnění a ukončení. Klíčová část rozhovoru byla členěna do kategorií: situace, práce, finance, mezigenerační solidarita a role sociálního systému. Všechny kategorie i celky měly určený přibližný čas trvání, který byl určen na základě tzv. rozhovorů nanečisto⁴.

Osnova rozhovoru⁵ byla předem připravena, rozdělena do logických celků, jež byly úvod, zahřátí, klíčová část, zklidnění a ukončení. Třetí část (klíčová část) byla členěna do bloků podle tematických kategorií, jak radí Kaneová (1985 in Jeřábek, 1992): životní a rodinná situace, práce, finance, mezigenerační solidarita a role sociálního systému. Kategorie i celky měly zhruba určený čas trvání, na základě zkušebních rozhovorů⁶. Strategie pro minimalizování důsledků omezení této metody bylo vyhýbat se sklouznutí k přílišně emotivní interakci výzkumníka s respondentkou, vyhnout se umělých podmínek⁷. Obsah, formulace i řazení otázek v rozhovoru bylo uspořádáno tak, aby se v počátku prolomily bariéry, byl zajištěn souhlas s nahráváním, účastník byl informován o průběhu a všech okolnostech. Ke konci bylo také přistupováno s opatrností, jelikož jak Hendl píše „*právě na konci rozhovoru nebo při loučení můžeme ještě získat důležité informace. Kvalitativní rozhovor není pouze sběrem dat, ale může mít i intervenční charakter. Proto má tazatel nabídnout dotazovanému možnost dodatečného kontaktu*“ (Hendl 2016: 171).

Při sběru dat jsem se inspirovala Nan Lin, jež rozlišuje osm fází sběru dat. Nejprve jsem vyhledávala studie, články, publikace na téma MSŽ, mezigenerační solidarity,

⁴ Tyto rozhovory nebyly ani nahrávány, sloužily pro zkušební účely, předvýzkum dolaďování atd. viz. výše

⁵ Část osnovy rozhovoru je k vidění v přílohách (č.1).

⁶ Zkušební/pilotní rozhovory pomohly pro určení času, upravení osnovy (uspořádání, formulace otázek), nejsou zařazeny do dat využitých při následném výzkumu.

⁷ Z tohoto důvodu interview probíhala u respondentek doma, měly tak nejpřirozenější prostředí.

mezigenerační solidarity vůči MSŽ, spojitost MGS se systémem sociální politiky v ČR. V druhém kroku jsem se rozhodla, jakým způsobem vstoupím do terénu, v mém případě jsem byla outsiderem, jelikož jsem se jevu nezúčastňovala (nesplňovala kritéria výběrového souboru). Ve třetím kroku „Seznámení se s respondenty“ jsem se vžila do situace respondentů, uvědomila si, jaké mají myšlenkové pochody a co je ovlivňuje, což se v tomto případě dělo nezávaznými rozhovory s MSŽ z okolí, načítáním článků a všeobecně zájmem o problematiku. Ve čtvrtém kroku (předvýzkum) bylo za úkol ověřit etapy sběru dat a doladit detaily. Objevila jsem repetitivní otázky, nesrozumitelná (příliš složitá) formulace otázek a vyznačila jsem body, kde byly odpovědi příliš strohé, kde jsem se nesměla nechat odbýt jedno-větnou odpovědí a kde se vyplatí dát respondentce čas na rozmyšlenou. Pak byla osnova rozhovoru upravena, čímž byla naplněna další fáze *Formulace otázek*. *Záznam* byl prováděn přímo při rozhovoru. Interview byla nahrávána na diktafon a následně kódována. Poté proběhla *Kontrola záznamu, testování validity a spolehlivosti*. *Organizace a překódování dat* neboli uložení a dokumentace byla prováděna ještě v den ukončení rozhovoru. Vzhledem k choulostivosti dotazovaných témat (peníze, rozvod, ...) byl interpersonální vztah mezi výzkumníkem a respondentkou na místě, ač nebyl nikterak obsáhlý, otevřela jsem se respondentkám na míře vyhovující potřebám výzkumu a respondentky reagovaly obdobně, vztah byl tedy reciproční. (Nan Lin 1977:197nn in Jeřábek 1992:53)

Při dotazování respondentek bylo vycházeno z rad (nejen) Seidmana, který poukazuje na důležitost doptávání se a požadování vysvětlení zdánlivě jasných pojmů, jelikož každý vnímá svět subjektivně. Dále radí *mluviti stříbro, mlčeti zlato*, čímž dává najevo, že je třeba dát respondentkám řádný prostor k vyjádření se (Seidman, 2006).

4.2. Metoda analýzy dat

Primární analýza se zabývala daty, jež byly nasbírány při rozhovorech mezi výzkumníkem a MSŽ, byla provedena *otevřeným kódováním*, metodou identifikace významových jednotek. Nejprve se v přepisu rozhovoru našel celek vypovídající o informaci určitého charakteru, následně byly v textu podtrhány klíčové body a konečně byly identifikovány významové jednotky, které tvořily závěr.

Sekundární analýza dat zkoumala „*existující databázi primárních dat empirických studií s cílem zodpovědět původní otázku použitím jiných metod nebo zodpovědět nové otázky*“ (Hendl, 2016:375).

Studium (analýza) dokumentů se zaměřilo na úřední dokumenty (zejména závěry ostatních výzkumů), tištěné a jiné materiály hromadně předávající informace (časopisy, noviny, knihy) (Jeřábek, 1992). Například studium dokumentu Výzkum Proměny české společnosti z roku 2017, od Kuchařové Matky na trhu práce, online článek Co tíží MSŽ, dokumentů bylo mnohem víc, tyto pomohly nejvíce k pochopení fenoménu samoživitelství, při snaze pochopit mezigenerační solidaritu figurovaly jiné dokumenty atd.

Při operaci s dokumenty výzkumník postupoval podle Dismana (1969), nejprve byly vybrány dokumenty, pak byla kriticky zhodnocena jejich využitelnost a nakonec byly analyzovány k potřebám výzkumu mezigenerační solidarity vůči MSŽ.

Smyslem triangulace je zhodnotit sociální jev (v případě vlastního výzkumu pro bakalářskou práci mezigenerační solidaritu vůči MSŽ) z mnoha úhlů pohledu. Úhel pohledu od různých respondentek, porovnání údajů v různých fázích výzkumu, náhled ostatních výzkumníků zkoumajících totéž, či podobné téma. Triangulace zdrojů je dle Pattona (1990) metodou, při níž jsou data získávána jednou metodou, ale z vícero zdrojů, což bylo využito při rozhovorech. Metoda byla jasně stanovena na začátku dílčího výzkumu a to polostrukturovaný rozhovor a zdroje byly odlišné (zdroji jsou myšleny respondentky). Při výzkumu ostatních výzkumných otázek byla využita taktéž.

4.3. O datech

Cílovou skupinou výzkumného šetření byly neúplné rodiny vedené MSŽ v jejichž životě figuruje mezigenerační solidarita. Kritéria pro výběr účastníků byla, aby účastnice byla ženou, matkou, živila alespoň jedno dítě sama bez partnera⁸, žila na území České republiky Respondentky, jsou pro přehlednost prezentovány v tabulce č. 4, kde jsou charakterizovány sociodemografickými údaji. Výběr respondentek byl záměrný neboli výběr úsudkem.

Tabulka #4: Složení výběrového souboru

Složení výběrového souboru					
Respondentka	Věk	Vzdělání	Zaměstnání	Rodinný stav	Věk dětí
D	47	SOÚ	Dělnice	Rozvedená	12 a 22
H	26	VŠ	Návrhářka	Rozvedená	3
K	46	VŠ	Podnikatelka	Rozvedená	10 a 11

⁸ Nehledě na způsob rozpadu svazku, či předešlou neexistenci svazku.

P	43	SŠsM	Personalistka	Rozvedená	11 a 21
S	45	VŠ	Prodejce	Rozvedená	13 a 15

Při sběru dat vyvstaly některé problémy. Hned na začátku při oslovování respondentek se nejednou stalo, že respondentka odmítla participaci na výzkumu. Nejčastěji z těchto důvodů: téma je příliš citlivé, respondentkám dělá za těžko vzpomínat na bývalého partnera, odmítají sdělovat jakékoli informace o financích, jsou časově vytížené a posledním častým důvodem byl fakt, že nemají hlídání pro své dítě a nehodlají se před ní/ním o tématu samoživitelství bavit.

Během sběru dat byly až na jeden případ přítomné děti. V momentě, kdy se objevily v blízkosti respondentky a výzkumníka v průběhu rozhovoru, nahrávání bylo pozastaveno, dětem byla věnována krátká pozornost a pokračovalo se dále, když dítě odešlo. Sběr dat měl i svá omezení, jež ovlivnila kvalitu závěrů. Nejčastěji se vyskytovala omezení časová, MSŽ si nemohly dovolit trávit se mnou dlouhý čas. Zpracování dat probíhalo kvalitativně, o čemž pojednává další odstavec.

4.4. Etika výzkumníka

V etických otázkách výzkumu vychází bakalářská práce z Hendla (2016), který vymezil hned několik důležitých základních etických zásad. K výzkumu nebyly potřeba zásady zahrnující nezletilou osobu, jelikož ve vybraném vzorku žádná není. Zásady jsou:

- Informovaný souhlas – účastník studie se zúčastňuje se svým souhlasem a je předem informován o průběhu i okolnostech výzkumu
- Pasivní, či aktivní souhlas – k pasivnímu souhlasu netřeba podpisu, aktivní souhlas znamená podepsání dokumentu. Pasivní souhlas se stvrzuje podpisem jen tehdy, pokud se účastník rozhodne skončit.
- Zatajení informací účastníkům – pokud byly pro účely studie některé informace zatajeny, na konci výzkumu se všechny vylíčí.
- Svoboda odmítnutí – účastníci jsou obeznámeni s možností kdykoli ukončit svou účast ve výzkumu.
- Anonymita – identita účastníků není odhalována (Hendl, 2016).

V případě výzkumu této bakalářské práce bylo nutné dodržet i zásadu o emočním bezpečí, jelikož se rozhovor často dotýkal choulostivých témat jako je rozvod a potíže

v práci. Respondentům se v takových otázkách zpravidla dává prostor uvolnit se, projevit své pocity. Celkově je rozhovor veden s rozvahou a opatrností.

5. Výzkumné šetření

5.1. Opatření sociální ochrany ve vztahu k matkám samoživitelkám

„Neprovdaná těhotná žena má dvě možnosti – dohodnout se ještě před porodem s otcem dítěte a nechat ho zapsat do rodného listu, nebo otce dítěte zapřít. Pokud otce uvede, ale on se pak nepodílí na nákladech na výchovu dítěte a provoz domácnosti, je pro nárok na sociální dávky nutné periodicky dokazovat, že žena hospodaří sama“ (Soukupová, 2006:77).

MSŽ mají nárok na porodné v případě, že příjem celé rodiny byl v kalendářním čtvrtletí před narozením dítěte nižší, než 2,7násobek životního minima. Porodné je vypláceno na první dítě 13 000 Kč, na druhé dítě 10 000 Kč (Zákon o nemocenském pojištění, 187/2006 Sb.).

Peněžitá pomoc v mateřství je dostupná tehdy, pokud byl člověk nemocensky pojištěn 270 dní před narozením dítěte i v den nástupu na mateřskou dovolenou, nebo byla zaměstnankyně v ochranné lhůtě. Peněžitá pomoc v mateřství odpovídá 70% denního vyměřovacího základu za kalendářní den (Zákon o nemocenském pojištění, 187/2006 Sb.).

Rodičovský příspěvek přichází po Peněžité pomoci v mateřství, nebo ode dne porodu, pokud na peněžitou pomoc v mateřství nebyl nárok. Matka dostane 220 000 Kč na jedno dítě, které si může časově rozprostřít dle svých potřeb, nejdéle však do 4 let věku dítěte, maximálně však 11 500 Kč měsíčně. Pokud ale nelze stanovit vyměřovací základ, je Rodičovský příspěvek 7 600 Kč do devátého měsíce věku dítěte, poté 3 800 Kč do čtyř let věku dítěte (Zákon o státní sociální podpoře, Předpis č. 117/1995 Sb.).

Ošetřovné na dítě si může MSŽ vzít pro ošetřování dítěte do 10 let jeho věku, jestliže je dítě nemocné a nemůže být doma samo, jsou chřipkové prázdniny, školní zařízení je zavřené atd. Ošetřování je propláceno 9 kalendářních dnů, ovšem u osamělého zaměstnance pečujícího o dítě ve věku do 16 let až 16 kalendářních dnů. Výše ošetřování je 60% redukovaného denního vyměřovacího základu za kalendářní den (Zákon o nemocenském pojištění, 187/2006 Sb.).

Přídavky na děti se váží na nezaopatřené dítě⁹ pro MSŽ s příjmem do 2,4násobku životního minima¹⁰. Výše příspěvku je stanovena dle věku dítěte. Na dítě do 6 let 500 Kč, od 6 let do 15 let 610 Kč, od 15 let do 26 let 700Kč měsíčně. Dávky v hmotné nouzi, příspěvky na bydlení, porodné, či příspěvek na péči nejsou zohledněny. Započítává se nemocenská podpora, podpora v nezaměstnanosti či při rekvalifikaci , ... (Zákon o státní sociální podpoře, Předpis č. 117/1995 Sb.).

O příspěvek na bydlení lze požádat, pokud jsou výdaje na bydlení (nájem a služby související s užíváním bytu) vyšší než 30% průměrného měsíčního příjmu (v Praze 35%) za předcházející kalendářní čtvrtletí před podáním žádosti o Příspěvek na bydlení. Oněch třicet procent příjmu také nesmí přesáhnout normativní náklady¹¹ na bydlení. Kromě příjmu ze zaměstnání, podnikání, se do průměru započítávají i podpory, jako jsou dávky nemocenského pojištění (i peněžitá pomoc v mateřství), důchody, rodičovský příspěvek, přídavek na dítě, případně i podpora v nezaměstnanosti. Zahrnut je pouze čistý příjem. Každé tři měsíce je nutné dokládat částku za náklady na bydlení (Zákon o státní sociální podpoře, Předpis č. 117/1995 Sb.).

Doplatek na bydlení přichází v úvahu, pokud jsou příjmy tak malé, že ani po přičtení Příspěvku na bydlení není (nejen) MSŽ schopna zaplatit nájem. Doplatek na bydlení se počítá mezi dávky v hmotné nouzi (jako příspěvek na živobytí a mimořádná okamžitá pomoc). To znamená, že na Doplatek na bydlení MSŽ dosáhne, pokud je v hmotné nouzi, nebo pokud je její příjem nižší, než 1,3násobek částky živobytí¹² (Zákon o pomoci v hmotné nouzi 111/2006 Sb.).

Příspěvek na živobytí (taktéž z kategorie dávek v hmotné nouzi) se poskytuje, pokud po zaplacení bydlení nezbydou prostředky na obživu. Nárok nastává v momentě, kdy by (nejen) MSŽ neměla dostatečný příjem a sociální i majetkové poměry na uspokojení základních životních potřeb. Výše tohoto příspěvku je určena podle rozdílu

⁹ Nezaopatřeným dítětem je ratolest do ukončení školní docházky nejdéle do dvaceti šesti let věku pokud se soustavně připravuje na zaměstnání, nemůže se soustavně připravovat na zaměstnání pro nemoc, či úraz, nebo z důvodu dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu není schopné vykonávat výdělečnou činnost.

¹⁰ Životní minimum je minimální hranicí peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

¹¹ Normativní náklady jsou určeny státem, jedná se o průměrné celkové náklady na bydlení dle velikosti obce a počtu členů domácnosti. Je v nich zahrnuto nájemné, či srovnatelné náklady, ceny služeb a ceny energií.

¹² Částka na živobytí je individuálně stanovena dle situace, možnosti a úsilí jedince, přičemž je vycházeno z existenčního a životního minima.

mezi částkou na živobytí a příjmem (bez nákladu na bydlení) (Zákon o pomoci v hmotné nouzi 111/2006 Sb.).

Mimořádná okamžitá pomoc je pro opravdu krizovou situací. Na tuto pomoc (nejen) MSŽ dosáhne, pokud například nemá finanční prostředky na zaplacení léků, čili pokud se jedná o zdraví, v případě živelné pohromy, pokud přijde o doklady a nemá na nové, na nejnnutnější vybavení domácnosti (postel, pračka, lednice), pokud nezbývají prostředky na vzdělání dítěte. Výše dávky se odvíjí od situace, kvůli níž je poskytována (Zákon o pomoci v hmotné nouzi 111/2006 Sb.).

5.2. *Pomoc poskytovaná v rámci mezigenerační solidarity*

Z výzkumného šetření vyplývá, že v momentě negativní finanční situace, nebo nemožnosti zaopatření dítěte, když má matka aktivity mimo domov, požádá o pomoc rodinu. Nejčastěji využívanou kapacitou jsou babičky. Na druhé příčce jsou sourozenci matky. V případě sourozenců starších jde jak o časovou pomoc (hlídání), tak často i o pomoc finanční. V případě sourozenců mladších jde výhradně o časovou pomoc.

„... brácha. Ten mi naposledy pomohl, když vlastně bylo potřeba náhle pohlídat děti a taky, taky občas dětem něco přinese, nakupuje jim dárky. Takový věci, který vlastně jakoby jim chyběj, ...“ (Respondentka P, 2 děti).

Výzkumné šetření identifikovalo tři hlavní oblasti, ve kterých rodina MSŽ pomáhá.

Tabulka #5: Hlavní identifikované oblasti pomoci ze strany rodiny

Oblasti pomoci ze strany rodiny			
	ČASOVÁ	FINANČNÍ	EMOČNÍ
Forma	Hlídání dětí	Věnování finančního obnosu	Naslouchání,
	Přeprava dětí	Koupě drobností pro děti	Praktické rady

Časová pomoc je respondentce poskytována nejčastěji ze strany prarodičů dítěte, nejčastěji jde o hlídání dětí jak přes den, tak přes noc. Přepravou dětí je myšlen bezpečný

přesun dětí někým jiným než matkou, pokud to děti nezvládnou samy. Emoční pomoc je poskytována především ze strany sourozenců

„Ségra mi pomáhá psychicky, že si voláme, že si sdílíme svoje pocity, zážitky a ... ráda k ní jezdím, navštěvujem se, hlídáme si děti, teď už teda moc ne, ale taky jsem jim hlídala děti často, oni mně Sofku takže, takže dobrý no, tam je ta podpora hodně psychická“ (Respondentka H, 1 dítě).

Podobnou kategorizaci používal Jeřábek (2005), kde byla péče (pomoc) rozdělena do 3 kategorií, podpůrná, neosobní a osobní péče. Podpůrná péče se zaměřuje na finanční podporu, drobné úkoly v domácnosti, a tak dále. Taková podpora je nepravidelná a časově nenáročná. Neosobní péče je nepravidelná, zpravidla cykličná a nedoložitelná, jde o úkony typu vaření, úklid atd... Osobní péče je celková péče o nemohoucího, to se ale vztahuje k mezigenerační solidaritě vůči seniorům.

Pečující funkce rodiny jsou z hlediska státu posilovány, v případě MSŽ dochází k časovému tlaku způsobenému absencí druhého partnera, který by se dělil o povinnosti spojené s pečováním o děti a domácnost, čímž se dostáváme k otázce vztahu mezigenerační solidarity a sociální ochrany vůči MSŽ. Sociální ochrana jako taková je systematické úsilí státu o prevenci a řešení obtížných životních situací, vedoucích k ekonomické, či sociální nouzi, která nelze vyřešit bez pomoci¹³.

Mezi sociální ochranu MSŽ řadíme sociální dávky (porodné, peněžité pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek, ošetřovné na dítě, přídavky na děti, příspěvek na bydlení, doplatek na bydlení, příspěvek na živobytí, mimořádná okamžitá pomoc), flexibilní formy zaměstnání krácené úvazky, sdílená pracovní místa flexibilní formy zaměstnání, stlačený týden, práce z domova. Opatření pro potření diskriminace, odstranění přímé, nepřímé systémové i institucionální diskriminace a její prevence. Snaha tvořit více flexibilních pracovních míst.

Vztah, mezi sociální ochranou a mezigenerační solidaritou není nikterak politicky podchytený, mezigenerační solidarita není nijak podporována státem (ani finančně, ani výhodami, ...).

Vztah mezi těmito dvěma jevy existuje a je duální, to úzce souvisí s explicitním familialismem, kdy stát předpokládá, že rodina bude plnit jisté funkce, že se postará o

¹³ Jedná se například o chudobu, sociální vyloučení, nerovný přístup v zaměstnání, ...

děti namísto institucí formální péče. Sociální ochrana a mezigenerační solidarita jsou komplementární se doplňují a implicitně si vycházejí vstříc. V místech, kde nestačí mezigenerační solidarita její roli supluje sociální ochrana a naopak, zároveň ale záleží na míře zátěže rodiny, nebo systému sociální ochrany (potažmo státu). Pokud si MSŽ z obavy nemůže dovolit vzít další ošetřování, babička dítěte může ošetřování nahradit svou pomocí (zaopatří dítě po dobu jeho nemoci, MSŽ tak může pokračovat v docházení do práce). V momentě, kdy MSŽ nevystačí s penězi, ale na žádnou pomoc ze strany státu nedosahuje, je finančně podpořená svými rodiči, či sourozenci

„onemocněla jsem a neměla jsem možnost vůbec děti zabezpečit, takže jsem musela žádat rodiče, aby...aby prodali garáž“ (Respondentka S, 2 děti).

MSŽ v rozhovorech uvedly, že je pro ně mezigenerační solidarita stěžejní. Bez ní by je ohrožovala nestabilita na trhu práce (nemocné děti bez možnosti jejich zaopatření po dobu, kdy je MSŽ v práci), sociální vyloučení (pro absenci partnera musí dělat vše samy a neměly by bez mezigenerační solidarity možnost odejít do společnosti jindy, než v pracovní dobu), ve některých případech i chudoba (finanční solidarita). Bez této solidarity by hrozilo nezdravé upnutí dítěte na matku, s čímž nejen *„nutně potřebné kapacity“*, jak říká Možný (1982), neboli babičky, u některých respondentek sourozenci, pomáhají formou hlídání.

- Mezigenerační solidarita vs. ohrožení na trhu práce:

Byť je v ČR snaha o rovnost v pracovněprávních vztazích a potlačení veškeré diskriminace, na pracovním trhu přetrvává negativní pohled MSŽ. Zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, zakazuje diskriminaci při uplatňování práva na zaměstnání z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině. V ČR je nepříznivá situace žen (zejména pak po mateřské dovolené) způsobena nedostatkem pracovních míst se zkrácenou pracovní dobou (Bednářová, 2002),

„možnost jenom toho, pracovat třeba jen na ty ranní směny. Tohodle zaměstnání je strašně málo. A pak se ty ženský prostě dostávají do strašných komplikací“ (Respondentka D, 2 děti).

„Empirické výzkumy poukazují na to, že největším obtížím čelí matky samoživitelky, jež se na pracovní trh vracejí po mateřské a rodičovské dovolené. Většina zaměstnání bohužel neumožňuje ženám zůstat v kontaktu s jejich profesí a systematicky tak budovat jejich lidský kapitál. Matky samoživitelky rovněž narážejí na bariéry při budování vlastní kariéry. Na vyšších kariérních postech mají matky samoživitelky nižší zastoupení“ (Kuchařová, 2007 in Hasmanová Marhánková, 2011:5).

„Moje rodiče v mém životě jsou a když potřebuju, aby pohlídali děti, to znamená aby...protože jezdím jednou za měsíc na noc pracovně pryč, tak to udělají“ (Respondentka S, 2 děti).

MSŽ jsou na trhu ovlivněny objektivními a subjektivními podmínkami. Objektivní podmínky jsou MSŽ neovlivnitelné, řadí se mezi ně diskriminační politika, prorodinné nastavení zaměstnavatele a podobně. Subjektivní se vztahují k preferencím MSŽ. Principy solidarity by neměly vést ke snížení ekonomických aktivit jedinců či ke snížení životních podmínek, ba naopak (Duben, 1999).

„Bylo by vhodnější, aby byly ty matky podporovány víc, protože to máte...matka je druhý zaměstnání“ (Respondentka P, 2 děti).

„Empirické výzkumy ukazují, že například ženy samoživitelky pracující v ženském kolektivu čelí méně bariérám a lépe se jim dárčí sladovat rodinný a pracovní život. Podobně i ty, jejichž nadřízenou je žena, udávají pozitivnější zkušenost s přístupem zaměstnavatele“ (Hasmanová Marhánková, 2011:6).

„Mám dobrého zaměstnavatele, který mi umožňuje...třeba, když mi zavolá paní učitelka ze školy, když je potřeba vyzvednout děti dřív, nebo že jim je špatně, nebo něco, tak samozřejmě vychází vstříc“ (Respondentka P, 2 děti).

- Mezigenerační solidarita vs. chudoba:

MSŽ mají specifickou situaci právě z důvodu, že jsou jedinými živiteli rodiny, tedy se jejich příjem stává hlavním příjmem pro zabezpečení chodu domácnosti a rodiny

(Hasmanová Marhánková, 2011). Až na 50% žen se po rozvodu ocitá v pásmu ohrožených chudobou (Proequality 2010). „*V případě onemocnění rodiče či ztráty zaměstnání rodina snadno spadne na hranici chudoby*“ (Hasmanová Marhánková, 2011:9). Střediska SOS Kompas¹⁴ zaznamenala mezi svými řadami 70% samoživitelů, kteří využívají jejich služby k roku 2017.

Právě na MSŽ se vztahuje riziko chudoby téměř nejvíce (Kuchařová, 2007). I přesto, že Česko spadá mezi země s nejvyšším rozdílem mezi rizikem chudoby u rodiny s jedním a dvěma rodiči se po transformaci ekonomiky v devadesátých letech míra chudoby rodin s jedním rodičem zdvojnásobila (Dudová, 2009).

„(...)nemám ani žádné finanční polštář jakoby, ze kterého bysme tedy mohli půl roku nebo rok jako být a nemusela bych si nikomu říct o peníze (...). Asi by to dopadlo tak, že bysme museli prostě se nastěhovat k našim (...)“ (Respondentka H, 1 dítě).

„Riziko chudoby matek samoživitelek a jejich dětí je zapříčiněno i genderovými bariérami na trhu práce. Zaměstnanost žen je v porovnání s muži stále nižší“ (Hasmanová Marhánková, 2011:4). Medián mezd v ČR je u žen o pětinu nižší než u mužů, ženy tvoří nadpoloviční podíl nezaměstnaných, chudoba ohrožuje 12% žen (Sos dětské vesničky 2017).

- Mezigenerační solidarita vs. sociální vyloučení:

V české společnosti je mateřství jako takové znevýhodňujícím prvkem nejen při přijímání do zaměstnání (Proequality, 2010).

„No jsem...jsem...pořád dokolečka vlastně stočená v tom hlídat děti, kontrolovat vlastně co se děje v rámci jejich vzdělávacího procesu a uživit je. No... na víc nemám prostě už čas no...“ (Respondentka S, 2 děti).

Sociální vyloučení hrozí ženám zejména po odchodu partnera, přichází o druhý příjem o kontakty, o rozdělení rolí v domácnosti o čas. „*Během prvního roku po rozvodu klesá životní standard ženy v průměru o 75 %. V pásmu osob ohrožených rizikem chudoby se po rozvodu ocitá 50 % žen*“ (Proequality 2010: 5 in Hasmanová Marhánková, 2011:4).

¹⁴ SOS Kompas zprostředkovává preventivní péči terénních sociálních pracovníků ohroženým rodinám a dětem.

„(...) když jsem odcházela od toho manžela mého, tak jsme vlastně se stěhovali k mým rodičům, který vlastně byli tak hodní, že nás vzali pod svou střechu a kromě toho, že nás vzali pod svou střechu, tak samozřejmě pomáhali celou dobu, což bylo perfektní a brácha můj taky, (...) on...se o děti postaral(...)“ (Respondentka P, 2 děti).

Nedostatek sociálních kontaktů, ztráta sociálního kapitálu a sociálních kontaktů se promítá v znevýhodnění v životě MSŽ i na trhu práce.

„(...)“mezi mnou a šilenstvím stojí moji přátelé“. Tak to bylo takový hezký a né, že bych byla jako na tom tak, že...že bych se jako hroutila a šilela, kdyby tady nebyli, ale(...) stojej určitě mezi mnou a jak by řek Jára Cimrman trudnomyslností. (...)“ (Respondentka K, 3 děti).

„(...)pomoc obrovská a i jako takovej pocit, že víte, že někde někdo je, kdo Vám pomůže, když potřebujete, je bezvadnej“ (Respondentka P, 2 děti).

5.3. Důležitost mezigenerační solidarity v životě MSŽ

Pro téměř všechny respondentky je mezigenerační solidarita a všechny druhy pomoci ze strany rodiny v životě stěžejní. Při sladování kariérního a rodinného života je pro mnohé MSŽ mezigenerační solidarita stěžejní. MSŽ mají problémy s harmonizací těchto dvou sfér (Kuchařová 2007), pokud není možnost vhodně si nastavit pracovní dobu, mít práci v místě bydliště či pracovat ve vstřícném pracovním prostředí (bez benefitů, podpor, výhod, ohledů zaměstnavatele) (Hasmanová Marhánková, 2011) mezigenerační solidarita funguje jako suplement, kdy člen širší rodiny vyzvedne dítě ze školy, školky a postará se o něj do příchodu matky a podobně.

„(..) podnik mohl poskytnout těm ženám práci z domova. (..) třeba i při mateřský dovolený, (...) podmínky k tomu byly prostě vstřícnější... (...)“ (Respondentka D , 2 děti).

MSŽ si neumí bez mezigenerační solidarity ani představit život a v mnoha případech jsou na ní závislé. Nejčastější oblast pomoci je hlídání, bez něhož by byly děti

bezprizorní v době, před návratem matky z práce, čili harmonizace osobního a pracovního života.

„...bez nich si to fakt jako nedokážu představit. A to s obojím i finančně i psychicky...“ (Respondentka H, 1 dítě).

„Je to něco, co můj život dělá doopravdy hezkej. Je to něco, co je ... jako číslo jedna v mém životě“ (Respondentka K, 3 děti).

„...kdyby ta podpora nebyla vůbec žádná, nebo kdyby ty děti prostě nebyli a byla jsem úplně sama, tak by asi fakt nemělo smysl žít. K čemu by to bylo? Proč...“ (Respondentka D, 2 děti).

Mezigenerační solidarita je významná z ekonomického hlediska, kdy si členové rodiny mohou vzájemně vypomoci (Malý, 2004).

Empirické výzkumy ukazují na bariéry MSŽ na trhu práce (Kuchařová, 2007), právě od nich pomáhá mezigenerační solidarita, brání propadu MSŽ do chudoby, čímž se předchází fenoménu feminizace chudoby¹⁵. Ženy všeobecně čelí na trhu práce mnohým znevýhodněním, MSŽ o to větším, z důvodu předsudků zaměstnavatelů (Pfeiferová, 2010). Mezigenerační solidarita předchází nepříjemnostem způsobeným absencí matky v práci a podobně (hlídání dětí, vykonání drobných úkonů jako návštěva lékaře apod.).

„(...)dneska i babičky pracujou, takže hlídací babičky nejsou“ (Respondentka D, 2 děti).

5.4. MSŽ a postoj státu vůči nim

MSŽ bývají často hrdé na fakt, že se dokážou postarat o sebe a své děti bez toho, aniž by byly závislé na pomoci od státu, to se promítá v jejich vztahu ke kariéře (Dudová 2009).

¹⁵ Feminizace chudoby je evropským trendem naznačujícím to, že se chudoba vztahuje více na ženy.

„Pokud musí za hlídání dítěte žena platit, jednoznačně by nebylo ekonomicky moudré zůstat sama a pracovat na poloviční či plný úvazek. Čisté příjmy by po započtení nákladů na dítě rozhodně neodpovídaly energii vložené do zaměstnání“ (Soukupová, 2006:87).

„Pokud člověk nevydělává prostě v nějakém businessu nějaký velký peníze, (...) si vydělá třeba na Au-pair, pak je to na úkor toho, že není tolik s tou rodinou a s těma dětma, protože prostě vydělává peníze, (...) ty ženský nemaj moc možnost najít si práci, aby to skloubily s tím, že žijou prostě samy s dětma a můžou vydělat peníze“ (Respondentka D, 2 děti)

„Myslím si, že by hodně pomohlo, kdyby si podniky zařídily vlastní školky, k čemu už možná dneska jakoby někdo přistupuje“ (Respondentka D, 2 děti).

Respondentka D se domnívá, že stát nevěnuje MSŽ dostatečnou pozornost a nedostatečně podporuje nástroje sociální a rodinné politiky jako jsou různé benefity ze strany zaměstnavatele (podnikové školky, home-office, stlačenou pracovní dobu), které by vycházely MSŽ vstříc.

Přesto, že neexistuje ucelená koncepce podpory neúplných rodin, sociální systém České republiky nabízí v rámci tří pilířů sociálního zabezpečení řadu opatření (Soukupová, 2006). První pilíř “pojištění” MSŽ nabízí zdravotní a sociální pojištění (nemocenské pojištění, peněžitá pomoc v mateřství, ošetřovné. Druhý pilíř “podpora” nabízí dávky státní a sociální podpory (přídavky na děti, příspěvek na bydlení, sleva na dani za studenta, příspěvek na bydlení, porodné, rodičovský příspěvek, pěstounské dávky). Třetí pilíř “pomoc” nabízí dávky v hmotné nouzi (doplatek na bydlení, příspěvek na živobytí, mimořádná okamžitá pomoc, příspěvek na péči)

„...já teda žádný jistoty nevnímám“ (Respondentka S, 2 děti).

„Pro český sociální systém je typická tendence podporovat více úplné rodiny než rodiny osamělých rodičů. Nejlépe žena s malým dítětem bez hlídání zdarma udělá, když nebude pracovat a bude žít v nesezdaném soužití s průměrně vydávajícím mužem“ (Soukupová, 2006:87).

„(...) mám nárok na 500 Kč od státu na měsíc. (...) se mě nechtělo podstupovat vůbec prostě celý to martýrium toho, kdy musím vlastně každé měsíc nevím už jak to bylo. Pořádně už si to nepamatuju, vím, že mě to odradilo naprosto“ “ (Respondentka S, 2 děti).

Respondentka S zastává takový názor, že rodinná politika by se měla víc angažovat v boji pro rovnocennost na pracovním poli a zaměřit se právě na osamělé rodiče. Považovala by za užitečné, kdyby stát podporoval pojištění osamělých rodičů, zaštiťoval existenci neúplných rodin a intervenoval více do podpory OSVČ a dodával MSŽ jistoty. Jako řešení navrhuje snížení daňové sazby osamělým rodičům a obezřetnost představitelů státních úřadů ve vyjadřování se o choulostivých tématech na veřejnosti.

Dále se domnívá, že struktura a průběh žádání o finanční pomoc je na tolik složitá, až je odrazující, jelikož na „martýrium“ při žádání o příspěvky nemá ve svém napnutém harmonogramu čas a dávka je příliš malá.

„mně to přijde prostě nesmysl jo...tím, že jsem nastoupila jako student, tak jsem si nemohla vybrat a bylo to...že mi okamžitě dala ten rodičák na 4 roky (...“

„to bych chtěla vzkázat státu, že pokud seš student a porодиš, tak je naprostej nesmysl si nevybrat na jak dlouho to chceš. (...) je jasný, že když porодиš jako student, tak musíš jít co nejdřív do tý práce (...) jako 3600 je fakt směšný a ještě když to budeš mít s nějakým studentem, tak to nedáš, to nedáš!“ (Respondentka H, 1 dítě).

Respondentka H vidí zásadní problém v přístupu státu ke studentkám matkám, nevyhovuje jí to, že nemají možnost volby časového rozpětí rodičovského příspěvku, výslední částka je dle jejího názoru nedostačující.

„Mně by se třeba líbilo...kdyby vlastně to stát udělal tak, že by umožnil zaměstnávat...nebo ... nařídil by zaměstnávat matky, nejenom msž, ale všechny matky na kratší pracovní úvazek, aby měly víc času na všechny povinnosti, který vlastně jsou kolem těch dětí (..) , když zaměstnáte tu matku, abychom jenom nezvýhodňovali msž, tak nemusíte...odvádět za ni daň. A ona dostane vlastně ty peníze, který by vlastně byli bez daně, že by zaměstnavatel nemusel danit. Že by nemusel platit pojištění, že by byla vlastně pojištěnec státu, tak jako když je třeba na mateřský, nebo student. Tak že by nemusela platit pojištění a mohla by být ..a nemusela by platit daň (...“ (Respondentka P, 2 děti).

Respondentka P přichází s konstruktivním řešením změny postoje státu vůči matkám (nejen MSŽ) a to tím způsobem, že by stát nařídil zaměstnat matky na kratší pracovní úvazek, čímž by jim bylo uleveno časově a namotivoval by zaměstnavatele tím, že by nemuseli za zaměstnanou matku odvádět daně, ona by byla pojištěncem státu (nemusela by tedy pojištění platit) a plat by pobírala v čisté míře, tedy nezdaněný, jak je to u studentů. *„Postavení nezaměstnaných matek samoživitelek je hluboko pod evropským průměrem. Skutečně osamělé pracující matky mají v ČR vzhledem k evropskému průměru nadstandardní příjmy pouze, starají-li se o dítě mladší čtyř let. Jakmile se dítě dostane do předškolního věku a matka ztrácí nárok na rodičovský příspěvek, jehož výše je v rodinném rozpočtu nezanedbatelná, situace se citelně zhorší. Zdejší systém selhává zejména ve vymáhání výživného“* (Soukupová, 2006:77).

5.5. Česká republika a familialismus

K zařazení České republiky do jednoho z typů familialismu, se výzkumné šetření, analýza primárních i sekundárních dat opírá o Leitnerovou, která zařazuje Českou republiku v porovnání s ostatními státy, dle omezené formální péče o děti s dávkami podporující péči o děti jako je na příklad rodičovská dovolená, do formy explicitního familialismu.

V České republice jsou děti do tří let věku ve formální péči velmi zřídka. Služby na podporu rodiny jsou zaměřené převážně na děti starší tří let věku, do tohoto období je v ČR preferována převážně rodinná péče (Sirovátka, Bartáková, 2008). Explicitní familialismus jako takový posiluje pečovatelskou funkci rodiny, ovšem bez alternativních forem péče. Pro MSŽ může představovat riziko pro absenci partnera, se kterým by byly rozděleny rodinné povinnosti.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo identifikovat podobu vztahu mezi systémem sociální ochrany a mezigenerační solidaritou vůči matkám samoživitelkám v České republice. Po studiu legislativy České republiky, úředních a jiných dokumentů spolu s analýzou rozhovorů s matkami samoživitelkami výzkumné šetření ukazuje na existenci tohoto vztahu. Systém státní sociální podpory je nastaven pro podporu úplné rodiny. Pojetí rodinné politiky v ČR, spadající do explicitního familialismu, podporuje a posiluje tradiční pojetí rodiny, což znevýhodňuje MSŽ, které se musí spolehnout na pomoc širší rodiny. Samy MSŽ hodnotí systém jako pro ně nevyhovující a nedostatečný. Dualita mezi sociální politikou ČR a mezigenerační solidaritou vůči MSŽ funguje na principu doplňování se, tj. tam, kde nestačí opatření sociální politiky zasahuje mezigenerační solidarita.

Předpoklady, se kterými byla bakalářská práce psána, se až na jeden potvrdily. Ověřilo se, že MSŽ mají nepříznivou pozici na pracovním trhu. Bylo verifikováno, že rodinná situace MSŽ není dle jejich představ, a to zejména kvůli ekonomickému tlaku a tlaku ze strany společnosti, MSŽ nemají dostatek peněz a ve společnosti se cítí být odsuzovány. Předpoklad, že se mezigenerační solidarita vyskytuje především kvůli časové a finanční tísní se taktéž potvrdil. MSŽ využívají mezigenerační solidarity nejčastěji pro časovou tíseň, když potřebují pohlídat děti, či být ve stejný čas na dvou místech. Finanční motivace byla hned druhá nejsilnější. Předpoklad, že fungující systém sociální politiky bude snižovat nutnost mezigenerační solidarity se ani nepotvrdil, ani nevyvrátil. Sociální politika, potažmo sociální ochrany vůči MSŽ a mezigenerační solidarita fungují vedle sebe, doplňují se a podporují, sociální ochrana totiž spoléhá na to, že rodina vykonává jisté funkce (časová, emoční, ostatní pomoc a podpora uvnitř rodiny) a rodina se naopak spoléhá na podporu ze strany státu (pojištění, podpora, pomoc) Poslední předpoklad nebyl cílem zjištění bakalářské práce, pouze motivem výzkumníka pro uskutečnění výzkumného šetření. Jednalo se o předpoklad pozitivního smýšlení MSŽ o sobě samých. To bylo zcela vyvráceno. MSŽ považovaly samoživitelství za stigma.

Přínos bakalářské práce je především v poukázání nejen na subjektivní vnímání různých zákoutí samoživitelství, ale i poukázání na nedostatky sociálního systému v ohledu na MSŽ, systém sociální ochrany v České republice nedostatečně reflektuje současné trendy jako je nárůst neúplných rodin a tím situaci MSŽ, které jsou jednoznačně rizikovou sociální skupinou, která je často neviděná, skrytá, neřeší jejich problémy. Byly

odhaleny překážky, kterých si málokdo jiný, než samotný účastník procesu všimne. Výzkum by dále mohl směřovat v navrhnutí konstruktivních změn v aspektech sociální ochrany pomocí analýz nedostatků a kladů současného nastavení systému.

Summary

The aim of the bachelor thesis was to identify the relationship between the system of social protection and intergenerational solidarity towards single mothers in the Czech Republic. After studying legislation in the Czech Republic, official and other documents, together with an analysis of interviews with single mothers, a research survey shows the existence of this relationship. The state social protection system is set up to support a complete family. The concept of family policy in the Czech Republic, falling into explicit familialism, supports and strengthens the traditional concept of the family, which puts single mothers at a disadvantage, they must rely on the assistance of a wider family. The single mothers themselves evaluate the system as inadequate for them. Duality between the social policy of the Czech Republic and intergenerational solidarity towards single mothers works on the principle of replenishment, i.e. where social policy treats are not covering every factor intergenerational solidarity supplies it.

The contribution of the bachelor thesis is primarily in pointing not only to the subjective perception of different nodes of single parenting, but also to the deficiencies of the social system in terms of single mothers, the social protection system in the Czech Republic does not adequately reflect current trends such as the growth of incomplete families, it does not solve problems of a risky social groups that are often unseen, hidden. There have been revealed obstacles in the way of single mothers thru social system and society, especially those obstacles that just process participants can notice. In addition, research could be geared towards designing proposal of constructive changes in aspects of social protection system by analysing shortcomings and the benefits of the current system set-up.

Použitá literatura

kniha:

ALBELDA, R., Himmelweit, S., & Humphries, J. *The dilemmas of lone motherhood: Key issues for feminist economics*. *Feminist Economics*, 2004, 10(2), 1 – 7.

BIČÁKOVÁ, Alena a Klára KALÍŠKOVÁ. *Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce*. Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i., 2015.

BEDNÁŘOVÁ, Hana a kol. *Prosazování rovnosti mužů a žen na trhu práce v České republice*. Praha: Český helsinský výbor, 2002.

BENGTSON, Vern L., ROBERTS, Robert L. R. *Intergenerational Solidarity in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction*. *Journal of Marriage and Family*. 1991.

BENGTSON, V.L., SCHRADER, S.S. *Parent-Child Relationships In D.J.Mangen, W.A. Peterson (Ed.), Research Instruments in Social Gerontology*. Vol.2: Social Roles and Social Participation. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1982.

BOWLBY, J. *A Secure Base: Parent- Child Attachment and Healthy Human Development*. New York: Basic Books, 1988.

BRISCH, K. H. *Poruchy vztahové vazby: od teorie k terapii*. Vyd. 1. Praha: Portál, Spektrum, 2011.

CARLSON, E. A., Sampson, M. C., & Sroufe, L. A. *Implications of attachment theory and research for developmental-behavioral pediatrics*. *Developmental and Behavioral Pediatrics*. 2003, 5, 364-379.

CLARKE, E. J. a kol. *Type of Conflict and Tensions Between Older Parents and Adult Children*. *The Gerontologist*, 1999.

DEAN, HARTLEY. *Working parenthood and parental obligation*. *Critical Social Policy*, 2001, 21 (3). pp. 267-286. ISSN 0261-0183

DISMAN, Miroslav. *Terénní sběr informací*. In: Pergler P. a kol. *Vybrané techniky sociologického výzkumu*. Svoboda, 1969.

DUDOVÁ, R. *Nové tváře rodiny a nové podmínky pracovního trhu – teoretické souvislosti*. In R. Dudová, *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života* (s. 17-34), Praha: Sociologický ústav AV ČR 2007b.

DUDOVÁ, Radka (2009): *Práce jako řešení? Strategie obživy osamelých matek v ČR*. *Sociologický časopis* 45(4)

DUDOVÁ, R., & HASTRMANOVÁ, Š. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 2007, Praha: Sociologický ústav AV ČR.

ESPING-ANDERSEN, Gøsta. *Social Foundations of Post-Industrial Economies*. Oxford: Oxford University Press, 1999. ISBN 0-19-874201-0.

FIALOVÁ, Ludmila [et al]. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 163 s. ISBN 80-85850-87-7

FODOR, E. *Women at work: The status of women in the labour markets of the Czech Republic, Hungary and Poland*. JUNRISD Occasional paper 3/2005.

HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000,

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. *MSŽ a jejich situace v České republice*. Praha: Gender Studies, 2011.

HEJZLAROVÁ, Eva. *Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky*. Fórum sociální politiky. 2011, 3. s 19-22. ISSN 1802-5854.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace/Jan Hendl*. – Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. – Praha: Portál, 2016.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0

JEŘÁBEK, Hynek. *Vývoj teorií mezigenerační solidarity a rodinné soudržnosti, Péče o staré lidi v rodině: pojmy, klasifikace, kritické momenty*. In: JEŘÁBEK, Hynek a kol. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2013, s. 18-30, s. 42-56. ISBN 978-80-7419-117-6.

KANTOROVÁ, V. *Education and entry into motherhood: The Czech Republic during state socialism and the transition period*. Demographic Research Special Collections , 2004, 3 (10), 245274.

KAUFMANN, J.-C. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2010.

KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Slon, 2005. 160 s. ISBN 80-86429-41-5.

KUCHAŘOVÁ, V. *Osamělé matky na trhu práce: Jejich požadavky a jejich nárok na opatření sociální ochrany*. Praha: Gender Studies, 2007.

KULÍSEK, P.: *Problémy teorie raního citového přilnutí (attachment)*. *Československá psychologie*. 2000, 44, 404-423,

KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007. I

MALÝ, Michal. *Funkční generační soužití v rodině*. In: SVATOŠ, Tomáš. *Rodinná a sexuální výchova: dnešní reflexe a citlivá místa: sborník příspěvků ze 6. celostátní*

konference K aktuálním otázkám rodinné výchovy : Hradec Králové 9 .4. 2003. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, s. 110-113. ISBN 8070410787.

MAREK, J., Strnad, A., & Hotovcová, L. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012.

MOŽNÝ, Ivo. *Proč tak snadno?* Praha: Sociologické nakladatelství, 1991.

MOŽNÝ, Ivo. "The Czech Family: Slouching towards the Open European Society of Late Modernity." In Mareš, P. et al. *Society, Reproduction and Contemporary Challenges*. Brno: Barrister & Principal publishing, 2004.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2006.

MOŽNÝ, Ivo, PŘIDALOVÁ Marie, BÁNOVCOVÁ Lenka, *Mezigenerační solidarita předběžná zpráva z mezinárodního srovnávacího výzkumu Hodnota dětí a mezigenerační solidarita* ". VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno, 2003.

NEUMAN, S. K. *Dějiny ženy: populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. 1. vyd. Praha: Otakar II., 1999. 1075 s. ISBN 80-86355-03-9

LABOVITZ, Stanford & HAGEDORN, Robert, *Introduction to Social Research*. New York:McGraw-Hill, 1976.

LEITNER, S. „Varieties of of familialism. The caring function of the family in comparative perspective“. The Official Journal of the European Sociological Association. *European Societies* 5 (4) 2003.

PATTON, M.Q.: *Qualitative evaluation and research methods*. Newbury Park and London: Sage, 1990.

PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000, ISBN 80-7239-039-2.

PLAŇAVA, Ivo. *Spolu každý sám: V manželství a rodině*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 218 s. ISBN: 80-7106-292-8.

SEIDMAN, Irving. *Interviewing as qualitative research : a guide for researchers in education and the social sciences*. 3. ed. New York: Teachers College, Columbia University, 2006.

SIROVÁTKA, T., Bartáhová H, *Harmonizace rodiny a zaměstnání v České republice a role sociální politiky*. In: Sirovátka, T., Hora, O. eds. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovice/Brno:František Šalé – Albert, 2008.

SPENCER, J., Ritchie, *Qualitative data analysis for applied policy research*. London:Routledge, 1994.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000.

Van de AVORT, A., K. Hoog de, P. Kalle (Eds.) *Single Parent Families*, The Hague: The Netherlands Family Council, 1995.

VERSCHUEREN, K. & MARCOEN. *A Perceived Security of Attachment to Mother and Father: Developmental Differences and Relations to Self-Worth and Peer Relationships at School*. In A.K. Kerns & Rh. A. Richardson (Eds.), *Attachment in Middle Childhood* (pp. 212-230). New York: The Guilford Press. 2005.

ZEMAN, Kryštof, Blanka ŘEHÁKOVÁ, Vladimír POLÁŠEK a Eva SOUKUPOVÁ, HAMPLOVÁ, Dana, ed. *Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti*. Praha, 2006. Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

Zákon:

Zákon o nemocenském pojištění, 187/2006 Sb.

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-187>

Zákon o pomoci v hmotné nouzi, 111/2006 Sb.

Dostupné z: Zákon o pomoci v hmotné nouzi, 111/2006 Sb.

Zákon o státní sociální podpoře, Předpis č. 117/1995 Sb.

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>

Zákon o zaměstnanosti. Zákon č.435/2004 Sb.

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

Zákon zákoník práce. Zákon č.262/2006 Sb.

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>

Web:

Aperio - společnost pro zdravé rodičovství. (n.d.) *Sólo rodiče: pro rodiče, kteří jsou na děti sami*. Dostupné z: <http://www.saminadeti.cz/>.

Proequality (2010): *Zeny a česká společnost. Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni* (Peking + 15). Otevřená společnost o.p.s. –

Centrum ProEquality (Dostupné z:

<http://www.fesprag.cz/cs/system/files/books/St%C3%ADnov%C3%A1%20zpr%C3%A1va%20%20Zeny%20a%20ceska%20spolecnost.pdf>.)

SOS dětské vesničky: Matky samoživitelky jsou ohroženy chudobou i znevýhodněním na trhu práce [online]. 2017 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z:

<http://www.sos-vesnicky.cz/pro-media/tiskove-zpravy/matky-samozivitelky-jsou-ohrozeni-chudobou/>

Zprávy idnes. *S penězi těžko vychází dva ze tří samoživitelů, vlastní byt je utopie*[online]. 30. říjen, 2017 [cit. 2018-03-26]. Dostupné z: [https://zpravy.idnes.cz/promeny-ceske-spolecnosti-vyzkum-samozivitele-penize-pg7 /domaci.aspx?c=A171027_123257_domaci_mav](https://zpravy.idnes.cz/promeny-ceske-spolecnosti-vyzkum-samozivitele-penize-pg7/domaci.aspx?c=A171027_123257_domaci_mav)

e-článek:

Co tíží MSŽ?: Samota, výčitky i nízké sebevědomí. IDNES.cz [online]. 20. červenec, 2017 [cit. 2018-03-26].

Dostupné z: https://ona.idnes.cz/co-trapi-rodice-samozivitele-samozivitelky-problemy-pdn-/deti.aspx?c=A170718_130846_deti_haa

MPSV. Národní koncepce rodinné politiky. [online]. Praha: MPSV. 2005 [Cit. 3. 8. 2018] Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf.

Tisková zpráva: *Proměny české společnosti: Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2017, 25. 9. 2017, 2017 [cit. 2018-03-26].

Dostupné z: http://www.promenyceskespolecnosti.cz/tiskove_zpravy-detail.php?idPol=11

Akademická práce:

BARTÁKOVÁ, Helena. *Cesta zpátky: Návrat žen po rodičovské dovolené na trh práce v České republice.* Brno, 2008. Disertační práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc.

DUBEN, Rostislav. *Teorie a praxe sociální politiky.* 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1999.

DUDOVÁ, R. *Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR.* Sociologický časopis. 2009, 45(4), 753–789.

HOLÁ, Tereza. *Matky a otcové samoživitelé.* Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Lucie Hošková.

HEJZLAROVÁ, Eva. *Samoživitelství jako veřejněpolitický problém: vymezení problému různými aktéry a návrh politiky.* Disertační práce. Praha : Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2012, 158 s. Vedoucí disertační práce doc. PhDr. Arnošt Veselý, Ph.D.

INTHORN, Stefan, *Parent-child Attachment in Single Parent Families.* Master Thesis, 2015, Leiden University. Supervisor Sieh, D. S.:PhD.

KOCHOVÁ, Kateřina. *Citová vazba k rodičům (attachment) v rané adolescenci a její souvislosti s osobnostními charakteristikami dětí*. České Budějovice, 2007. Diplomová práce. Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Štefánková.

MARTÍNKOVÁ, Kristýna. *Život samoživitelek*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Ing. Petr Pavlík, Ph.D.

SEDLÁČKOVÁ, Alžběta. *Sladění rodinného a pracovního života MSŽ*. Brno, 2015. Magisterská diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Doc. Mgr. Petr Novotný, Ph.D.

ŠŤASTNÁ, Anna. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. Praha, 2009. Publikace. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.

TUHÁČKOVÁ, Pavla. *Komparace rodinných politik České republiky a Litvy z genderového hlediska*. Praha, 2012. Bakalářská práce. Karlova Univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. 41 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Eva Tušková.

VOLEK, Martin. *Mocenská nerovnováha v narativním rozhovoru*. Praha. Seminární práce. Univerzita Karlova v Praze. 2010.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Část osnovy rozhovoru (dokument)

**Příloha č. 2: Klasifikace familialismu dle péče o děti podle Leitnerové (2003)
(tabulka #1)**

Příloha č. 3: Rozřazení zemí dle typu familialismu-současná situace (tabulka #2)

Příloha č. 4: Maximální délka rodičovské dovolené ve vybraných zemí EU (tabulka #3)

Příloha č. 5: Složení výběrového souboru (tabulka #4)

Příloha č. 6: Hlavní identifikované oblasti pomoci ze strany rodiny (tabulka #5)

Příloha č. 7: Část přepisu rozhovoru D (dokument)

Příloha č. 8: Část přepisu rozhovoru H (dokument)

Příloha č. 9: Část přepisu rozhovoru K (dokument)

Příloha č. 10: Část přepisu rozhovoru P (dokument)

Příloha č. 11: Část přepisu rozhovoru S (dokument)

Příloha č. 12: Teze bakalářského projektu (dokument)

Přílohy

Příloha č. 1: Část osnovy rozhovoru

Nevyužijí žádných fyzických pomůcek. Časy jsou uváděny cirka a jen pro orientaci.

Follow upové otázky – ne všechny nutně využijí

1. Úvod – čas 3 minuty

Dobrý den jmenuji se Linda, studuji UK, x. ročník, SOSP, rozhovor je pro BP, anonymita.

Rozhovor je kvalitativní na téma pomoci, jež se MSŽ dostává od rodiny

Velmi si cením toho, že jste si na mě našla čas

Vaše názory jsou pro mě důležité, nebojte se odpovídat otevřeně, žádné odpovědi nejsou špatné. Všechny názory jsou stejně důležité.

Pokud Vám cokoliv bude nepříjemné, prosím, řekněte mi to.

Budeme si spolu povídat přibližně půl hodinky.

Mohla byste mi na začátek o sobě něco říct? *Věk, děti, práce, ...*

2. Zahřátí – čas 3 minuty (6. minuta)

Jaké je Vaše povolání?

Máte nějakou formu flexibilní pracovní doby?

Máte v práci nějaké benefity typu firemní školka, ...?

Popište mi prosím svůj běžný den

Proč je pro Vás ráno hektické?

Kdy vyzvedáváte děti ze školy?

Co jsou příčiny toho, že jste unavená?

3. Klíčová část

SITUACE: - čas 4 minuty (10. minuta)

Co si představíte pod pojmem „rodinná situace“?

kde bydlí

s kým sdílí domácnost, (pokud to už neřekla v představení),

máte přítele, domácí mazlíčky,

má dost času (na sebe, koníčky, děti),

máte „babičku a dědečka“ ptám se kvůli hlídání, dále to rozvedu?

Jste se stávající situací spokojená?

Proč v ní ne/jste spokojená?

Proč ne/jste spokojená s tímto bodem?

PRÁCE – čas 4 minuty (14. minuta)

Říkala jste, že ne/máte práci ... proč jste si ji vybrala?

Kdy jste práci začala dělat?

Byla pro Vás stěžejní lokace zaměstnání?

Hrály při výběru práce roli její nabízené časové možnosti?

Vyhovoval Vám přístup nadřízeného/firmy (firemní politika)?

Byl výběr práce determinován finančním ohodnocením?

Příloha č. 2.: Klasifikace familialismu dle péče o děti podle Leitnerové (2003)

Formální péče o děti		
	ROZŠÍŘENÁ	SLABÁ
DÁVKY PŘÍ PÉČI O DÍTĚ	Volitelný familialismus	Explicitní familialismus
BEZ DÁVEK	De-familialismus	Implicitní familialismus

Příloha č. 3: Tabulka #2: Rozřazení zemí dle typu familialismu – současná situace

	Formální péče o děti	
	ROZŠÍŘENÁ	(SLABÁ) OMEZENÁ
DÁVKY PÉČE O DĚTI (placená rodičovská dovolená)	<i>volitelný familialismus</i> Belgie, Dánsko, Francie, Lucembursko, Švédsko	<i>explicitní familialismus</i> Česká republika, Německo, Rakousko, Maďarsko, Polsko, Slovensko
ŽÁDNÉ DÁVKY (pro péči o děti)	<i>de-familialismus</i> Holandsko, Španělsko, Velká Británie	<i>implicitní familialismus</i> Irsko, Řecko

Příloha č. 4: Tabulka #3: Maximální délka rodičovské dovolené vybraných zemí EU

ZEMĚ	MAX. DÉLKA RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ
Česko	4 roky
Francie	3 roky
Švédsko	480 dní
Velká Británie	13 týdnů

Příloha č. 5: Složení výběrového souboru

Složení výběrového souboru					
Respondentka	Věk	Vzdělání	Zaměstnání	Rodinný stav	Věk dětí
D	47	SOU	Dělnice	Rozvedená	12 a 22
H	26	VŠ	Návrhářka	Rozvedená	3
K	46	VŠ	Podnikatelka	Rozvedená	10 a 11
P	43	SŠsM	Personalistka	Rozvedená	11 a 21
S	45	VŠ	Prodejce	Rozvedená	13 a 15

Příloha č. 6: Tabulka #5: Hlavní identifikované oblasti pomoci ze strany rodiny

Oblasti pomoci ze strany rodiny			
Forma	ČASOVÁ	FINANČNÍ	EMOČNÍ
	Hlídaní dětí	Věnování finančního obnosu	Návštěva, podpora
	Přeprava dětí	Koupě drobností pro děti	Naslouchání, rady

Zdroj: Leitnerová (2003: 361). Upraveno podle nových dat a doplněno o Českou republiku, Maďarsko, Polsko, Slovensko.

Příloha č. 7: Část přepisu rozhovoru D:Výzkumník:

Je teda nějaká role státu, kterou byste zmínila hned jak jsem to nakousla?

Respondentka:

To co bych zmínila? No...určitě bych změnila ten přístup právě k těm svobodnejm MSŽ, to si myslím, že je velká díra v tom systému, tohle prostě nefunguje. Já neříkám, aby ty svobodný matky, nebo MSŽ měly něco zadarmo, ale aby se jim, aby prostě měly tu možnost najít si práci, aby prostě bylo víc práce ... možnost jenom toho, pracovat třeba jen na ty ranní směny. Tohodle zaměstnání je strašně málo. A pak se ty ženský prostě dostávají do strašných komplikací, protože říkám, dneska i babičky pracují, takže hlídací babičky nejsou. A pokud ten člověk nevydělává prostě v nějakým businessu nějaký velký peníze, což znamená, že není prostě v práci od 6 do 2, ale je tam prostě do odpoledne, nebo i do večera, tím pádem si vydělá třeba na Au-pair, pak je to na úkor toho, že není tolik s tou rodinou a s těma dětma, protože prostě vydělává peníze, ale myslím si prostě, že tohle je velká díra. Tohle je velká díra v tom, že prostě ty ženský nemaj moc možnost najít si práci, aby to zkloubily s tím, že žijou prostě samy s dětma a můžou vydělat peníze.

Výzkumník:

A co byste teda vzkázala státu? Jak by to mohl třeba změnit?

Respondentka:

No .. určitě je spousta zaměstnání...eee né třeba v mé profesi, protože pracuju rukama v dílně, takže to nejde ale zcela jistě je spousta zaměstnání, kde by jakékoli podnik mohl poskytnout těm ženám práci z domova. Určitě by zastaly spousta práce a vydělaly by si nějakou korunu, třeba, třeba i při mateřský dovolený, ale...kdyby to šlo

prostě udělat, nebo kdyby ty podmínky k tomu byly prostě vstřícnější...vyjít, vyjít v tomhle tom vstříc, nebo aby ty ženský mohli zaměstnávat z domova. Dneska v době počítačů, internetu si myslím, že by to neměl bejt takovej problém, a přesto se pořád podle mě spousta těch podniků brání, byť by jim to systém umožňoval. Systém tý organizace, tý, tý firmy.

Výzkumník:

A...a když se ještě zeptám na ty finanční pomoci, co se dostávají od státu, víte o všech možnejch o který byste mohla zažádat, nebo který se vyskytují?

Respondentka:

Já si myslím, že ano. Ale tabulkový systém, který teď momentálně je zavedený, tak se na mě nevztahuje. Tím, že si syn vydělává a je vpočtenej do rozpočtu, tak já už se vlastně v podstatě k žádněj penězům jakoby od státu nedostanu. Což je trošku postavený na hlavu, protože syn sice vydělává peníze, ale vydělává je tak aby si mohl zaplatit školu, aby mohl bydlet v Praze a v podstatě já s těma penězma nemám nic společnýho, takže proč, proč by mi jeho peníze měl někdo započítávat do mýho rozpočtu. To jsou prostě jeho peníze. Jeho výdaje. Jeho živobytí. A tohle je prostě podle mě špatně, špatně vymyšlenej systém. Takže v momentě, kdy prostě přijdu na sociální odbor, řeknu, že syn si vydělává, já že si vydělávám, tak už prostě na to nedosáhnu. Nemám šanci dostat nějakou...já nevím...příspěvek na bydlení, to nejde, prostě nefunguje to takhle.

Příloha č. 8: Část přepisu rozhovoru H:

Výzkumník:

Co..co pro Tebe znamená, jak je pro Tebe důležitá podpora ze strany rodiny, jakákoliv?

Respondentka:

No obrovská, je pro mě vlastně stěžejní. No to je jako...to je jako bez nich si to fakt jako nedokážu představit. A to s obojím i finančně i psychicky.

Výzkumník:

Jestli je ještě něco co Tě během toho rozhovoru napadlo a nezmínili jsme to?

Respondentka:

Co by mě napadlo, no možná ještě se vrátím k tý školce, že by bylo hrozně fajn, kdyby ty děti mohly nastoupit do školky. To je návaznost na to trvalý bydliště, že se furt řeší, že ať s někam přestěhuješ, tak to dítě..maj primárně samozřejmě přednost ty děti z okolí tý školky, ale takže jo, takže naplněj těma dětma a samozřejmě tady v Praze je

brutální přetlak, takže my řešíme to, že třeba Sofinka bude muset 3, 4 roky chodit do soukromý školky protože tady nemáme trvalý bydliště a zas ta anabáze s trvalým bydlištěm je náročná, a vlastně nevím jestli, kde budeme přesně bydlet a je to furt takový nevím nevím a vlastně tím pádem se Ti škrtá ten nárok na státní školku tady, pokud jakoby nemá volno, nemá kapacitu, no takže pro mě by bylo hrozně fajn, kdyby ten systém těch školek a škol. To asi budeme řešit to samý u školy, i když jakoby do té školy musí, žejo... musej jí někam vzít, ale to by mě jakoby vyhovovalo, kdyby se tohle nějak uvolnilo, školkový věci.

Příloha č. 9: Část přepisu rozhovoru K:

Respondentka:

No jo, teďka ve čtvrtek mi je přivezli do Prahy. Středa a čtvrtek je hlídali naši. To je jako spolupráce s nima prostě je takhle nad rámec jako úžesna, že prostě když je poprosím, ať mi je přivezou, tak mi je přivezli.

Výzkumník:

A co to pro Vás znamenala tahleta pomoc?

Respondentka:

No je to hrozně milý. Samozřejmě, protože ty holky zaprvé to měly jako dobrodružství, věděly že...sice se nevidíme ve středu a čt, ale věděly, že ve čt po houslích, je zavrou do futrálu, naložej k dědovi do auta a pojedou za mnou, takže to bylo takový jako ze všech stran prima no.

Výzkumník:

Mhm..mhm...Je pro Vás důležitá spíš ta psychická, nebo spíš ta pomoc s tím hlídáním?

Respondentka:

Já si myslím, že je to...tak se to asi těžko dá oddělit, protože to vědomí, toho, že emmm vo ty děti se mi má kdo postarat je na tolik posilující, emmm psychologicky, že ...že prostě to jde ruku v ruce

Výzkumník:

A je ještě něco krom...krom hlídání, v čem Vám pomáhají?

Respondentka:

Tak já nevím...já mám takový jako ty vztahy...moje maminka je taková jako hodně složitá bytost a měly jsme jako taky takový období, kdy já jsem si to musela nějak jako srovnat a asi ...asi všechny děti musej nějak jako poodpouštět těm rodičům, že

teda...ale s tátou...s tátou je to takový hodně jako o spolupráci a o tom, že on jako přesně ví, co já prožívám, tím, že dělal na tý mý pozic, na který jsem já teďka.

Výzkumník:

Ted' ho vidíme, přes okno evidentně, že seká trávu teďka

Respondentka:

No on se stará o ten dům

Výzkumník:

O pozemek?

Respondentka:

Mhm

Výzkumník:

A když jste mluvila o těch přátelích, přítelkyních, který Vám, který Vám pomáhají, tak s čím ty Vám naosledy pomohly?

Respondentka:

No to jsou takový ty běžný jako že si zavoláme, jestli vyzvedávají svoje dítě ze Skautu a jestli vyzvednou i moje hokly, nebo jestli já mám vyzvednout jejich dítě a tak...tak prostě takový to jsou takový jako každou chvíli takovýhle jako věci takovýho drobnějšího charakteru.

Výzkumník:

Mhmm a umíte si představit, že by se Vám vůbec řádně pomoci nedostávalo ani od přátel, ani od rodiny? Co by to pro Vás znamenalo

Respondentka:

Myslím, že by to bylo hrozně smutný, no. Že by ten život byl daleko těžší k unesení.

Příloha č. 10: Část přepisu rozhovoru P:

Výzkumník:

S čím Vám naposledy někdo z rodiny pomohl?

Respondentka:

No tak říkám, brácha. Ten mi naposledy pomohl, když vlastně bylo potřeba náhle pohlídat děti a a taky, taky občas dětem něco přinese, nakupuje jim dárky. Takový věci, který vlastně jakoby jim chyběj, takže třeba vždycky, když přijde na návštěvu přinese třeba časopis nebo nějaký obrázek na vyškrobání, nebo třeba stavebnici z papíru, jak se třeba slepou ty věže, modely, takže takhle. Nosí mi takovýhle radosti a já jsem za to

strašně vděčná, jednak ty děti vidí, že mají někoho dalšího, na koho se můžou obrátit a jednak, protože pro mě je to samozřejmě pomoc obrovská a i jako takovej pocit, že víte, že někde někdo je, kdo Vám pomůže, když potřebujete, je bezvadnej

Výzkumník:

Je to pro Vás důležité?

Respondentka:

(kývá souhlasně hlavou) Nesmírně.

Výzkumník:

V čem přesně je to pro Vás důležité?

Respondentka:

No...protože právě má ten pocit toho bezpečí, že když potřebuju pomoct, tak se na mě někdo...tak tam prostě někdo je, na koho se můžu obrátit.

Výzkumník:

A je pro Vás důležitá spíš psychická, nebo spíš finanční, fyzická pomoc?

Respondentka:

No to záleží na tom, v jaký situaci, že jo. Jako nejlepší, je , když je...je t ten protějšek, nebo ten někdo, kdco je takovýhle podpory schopen poskytnout všechny.

Výzkumník:

A to mluvíte z nějaký zkušenost?

Respondentka:

No tak říkám, jednak třeba když...zrovna jsem to teďka zmiňovala...že ten brácha za mnou přijede na návštěvu, dětem přinese nějakou drobnost, se mnou si sedne na kafe, popovídáme si.

Výzkumník:

Tak zvládne zastat všechny...

Respondentka:

Tak zvládne zastat všechny, občas se mě zeptá, jestli něco nepotřebuju. Občas něco opraví, nebo mě pujčí, nebo mě věnuje nějakou korunu. Spíš věnuje, než pujčí, protože já samozřejmě nemůžu z ničeho vrátit. On to po mě ani nechce, což je ještě lepší, žejo. Nebo mě řekne, „Hele tak si vem klíče a jed' na chatu“, chata je jeho žejo. Takže ... to jsem teda nezmínila, to je veliká výhoda tohodlectoho..my jsme vlastně...trávíme léto na chatě mýho bráchy, kterou on vlastně zdědil po rodičích, když jsme....když ty rodiče zemřeli, tak brácha zdědil chalupu, já jsem zdědila po nich byt, v kterým teďka s dětma bydlíme, takže my máme vyřešenou situaci bytovou a...na tý

chalupě vlastně trávíme léto, což je obrovská jakoby pomoc. Takže když nemáte peníze na to, abyste odjela s dětma na dovolenou třeba do Řecka, tak s nima odjedete na dovolenou na chalupu k vodě, takže to prostě...bydlíte tam úplně v pohodě a máte vlastní prázdniny. Kdežto kdybyste byla tady, tak prázdniny nemáte, že jo.

Příloha č. 11: Část přepisu rozhovoru S:

Respondentka:

Moje rodiče v mém životě jsou a když potřebuju, aby pohlídali děti, to znamená aby...protože jezdím jednou za měsíc na noc pracovně pryč, tak to udělají. Tak to je tak jako všechno.

Výzkumník:

Jinak se nějak nezapojují do rodinného života.

Respondentka:

No oni ani nijak nemůžou, oni..řeší prostě nemoc, takže...mají prostě svoje věci no...

Výzkumník:

A jsou nějaký věci, který by se za poslední roky nějak výrazně změnil? Nějaký převratný situace? Který by měly dopad nějak na...na právě to Vaše....

Respondentka:

...no vlastně né, já jsem zažila vlastně takovej jako .. pád... už v tom špatným stavu, kdy vlastně už jsem byla jako...MSŽ a navíc vlastně teda v rámci OSVČ jsem onemocněla, takže jsem byla opravdu jako hluboce na dně, tak to bylo...to byl takovej moment, kterej byl zásadní, pro to, abych se rozhodla teda jít jako do práce, kde mám jistoty...ale jinak se to těch 11 let odvíjí v podstatě velmi stereotypně. Máme tady náš rodinný život tak dost řekla bych jako...jak to mám říct...poskládaný do etap prostě, nemůžeme si dovolit vlastně žádný jako výkyvy. Musíme jet v tom, co si mů...co nám dovolí můj plat.

Výzkumník:

Takže velký, žádný...žádný změny se neudály? Ani ve Vašem životě něco, co...

Respondentka:

Emocionálně jako ne no, protože já v podstatě nějak jako možnost pro nějakou změnu si jít, takže se...se...

Výzkumník:

Mhm a co je toho důvodem

Respondentka:

No jsem...jsem...pořád dokolečka vlastně stočená v tom hlídat děti, kontrolovat vlastně co se děje v rámci jejich vzdělávacího procesu a uživit je. No... na víc nemám prostě už čas no...

Výzkumník:

A jak jste říkala na začátku, z toho se nedá vybočit jinam?

Respondentka:

Nedá...nebo je to jistota, protože já se trošku i bojím toho, že kdybych vybočila, tak že nás to dostane do stavu, kterej třeba není udržitelnej a já se jako...docela bych byla ráda, abych, abych, jim umožnila postup potom do jejich dospělýho života takovej, kterej bude...emmm aby nebyli nějak poškození...hodně si dávám záležet na tom, aby ty děti měly rovnocenný podmínky s dětma, který jako maj ty dva rodiče no

Institut sociologických studií FSV UK Projekt bakalářské práce

Jméno studenta/studentky: Linda Popovská

Název práce v češtině: Vztah mezi systémem sociální politiky a mezigenerační solidaritou vůči MSŽ v České republice

Název v anglickém jazyce: Relationship Between the Social Policy System and Intergenerational Solidarity Towards Single Mothers in the Czech Republic

Akademický rok vypsání: 2016/2017

Jazyk práce: Český jazyk

Typ práce: Bakalářská

Ústav: Institut sociologických studií

Vedoucí: Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.

Obor práce: Sociologie a sociální politika

Projekt bakalářské práce

A. Vymezení výzkumného problému

Tématem bakalářské práce je Mezigenerační solidarita vůči matkám samoživitelkám (dále v textu jen MSŽ), která vyvažuje, příp. doplňuje opatření státní sociální politiky.

V tématu solidarity je možno opírat se například o Jeřábka, který popsal solidaritu jako „*sjednucující faktor ve společnosti*“ a chápal ji jako „*požadavek společnosti na individua a prostředek kontroly nad nimi*“ „... *především z hlediska potřeb jednotlivce...*“ (Jeřábek, 2013, s. 18). Trendem ve světě je stabilizace rodiny. Takové rodinné uspořádání je ekonomicky výhodnější, členové rodiny si eventuálně mohou vzájemně vypomoci. (Malý, 2004).

Problematikou mezigeneračních vztahů se zabývají výzkumy Možného (2003), Plaňavy (2000) a Rajmicové (2002). Koncept mezigenerační solidarity vytvořil americký vědec Vern L. Bengston (Bengston, Roberts 1991; Bengston 2001).

Významnou teorií v oblasti vztahů mezi dětmi a rodiči je tzv. attachment theory (teorie připoutání) Johna Bowlbyho a Mary Ainsworthové (1965). Také Vágnerová se věnovala tomuto tématu „*Rodičovská role je silně asymetrická, je to jediná, nezpochybnitelně nadřazená role, v níž je rodič autoritou a dítě závislé na jeho péči a zároveň je mu ve všem podřízené. Rodičovská moc nad dítětem je značná, rodič rozhoduje prakticky o všem, co se dítěte týká*“ (Vágnerová, 2000, s. 344).

Co ale není vyzkoumáno, je vliv mezigenerační solidarity na život MSŽ. Není zcela objasněno, co pro MSŽ pomoc ze strany rodiny znamená. Prozatím nebylo ukázáno na její důležitost. Nebyl proveden výzkum, jež by prokazoval stěžejnost, či důležitost mezigenerační solidarity vůči specifické sociální skupině, MSŽ, a na tyto fakty se chci ve své bakalářské práci zaměřit.

Bakalářská práce bude tedy zaměřena na fakt, že život některých žen s dětmi může být ovlivňován podporou ze strany státu a rodiny, mnohdy nejen na výpomoci rodičů, ale i například jejich sourozenců a v závislosti na respondentově pojmu rodiny i od přátel. Podpora je míněna jak finanční, tak psychická.

B. Cíle práce

Hlavním cílem bakalářské práce je pochopit nutnost a důležitost mezigenerační solidarity perspektivou matek-samoživitelek a identifikovat roli mezigenerační solidarity. Dále se bude bakalářská práce zabývat podobou a formami mezigenerační solidarity a apodmínkami, jaké pro ni vytváří stát a jeho sociální systém. Na základě získání odpovědí na předchozí otázky bude možná odpovědět, zda se v případě mezigenerační solidarity vůči MSŽ jedná o pomoc z lásky nebo morální povinnosti, podobně jako v případě pomoci nesoběstačným osobám závislým na péči svých rodinných příslušníků (Jeřábek, 2013).

1. Cíl: Zjistit, jaká je role mezigenerační solidarity vůči MSŽ v ČR (kým a v jaké podobě je pomoc poskytována, v jakých oblastech života MSŽ) a jaký je vzájemný vztah mezi mezigenerační solidaritou a státní sociální politikou

2. Cíl: Zjistit, zda se v případě mezigenerační solidarity vůči MSŽ jedná o pomoc z lásky nebo morální povinnosti

C. Výzkumné otázky

Je mezigenerační solidarita poskytována jen z rodiny? V jakých oblastech života a v jakých situacích matka MSŽ ocení pomoc nejvíce? Je poskytována výpomoc pouze morální povinností?

D. Základní teoretická východiska

Problematikou mezigeneračních vztahů se zabývají výzkumy Možného (2003), Plaňavy (2000) a Rajmicové (2002). Koncept mezigenerační solidarity vytvořil americký vědec Vern L. Bengston (Bengston, Roberts 1991; Bengston 2001). Koncept

mezigenerační solidarity je založen na několika teoretických liniích, na sociologických teoriích sociální organizace, sociálně psychologické teorie skupinové dynamiky a vývojový pohled v teorii rodiny a studie zabývající se integrací a solidaritou vrodině (Bengston, Roberts 1991). Na základě výzkumů mezigeneračních vztahů v jednotlivých dimenzích byla vytvořena typologie mezigeneračních vztahů (Bengston 2001).

Struktura bakalářské práce a taktéž osnova kvalitativního rozhovoru s ohledem m na šest dimenzí konceptu mezigenerační solidarity stanovených Bengstonem a o na asociační solidaritu, jež představuje vzájemné kontakty, afektivní solidaritu, která představuje citovou blízkost, konsensuální solidaritu, která představuje vzájemnou pomoc, normativní solidaritu jinými slovy závazky k rodině a konečně strukturální solidaritu, která vypovídá o možnostech solidarity.

E. Předběžný výzkumný plán

Cílů bakalářské práce budu dosahovat pomocí přibližně půl až třičtvrtě hodinovými kvalitativními strukturovanými rozhovory s MSŽ. Aby nebyl mnou vybraný vzorek respondentek příliš chudý, budu vybírat MSŽ se všemi dostupnými sociodemografickými indikátory. Respondentky budu nejprve shánět cíleně a požádám je o doporučení ostatních MSŽ svolných k rozhovoru, čili přejdu na metodu snow-ball.

Nasbíraná data v podobě nahraných rozhovorů analyzuji pomocí kvalitativní, či obsahové analýzy.

Zvolené metody a taktéž data mají své limity a úskalí. Jedním z nich je odbočení od tématu, limitem je například časová náročnost, vzhledem k pozici MSŽ je obtížné žádat je o půl až tři čtvrtě hodiny v době jejich osobního volna, kdy se starají o rodinu. U metody snow-ball se může stát, že respondentky jednoduše dojdou a ocitnu se ve slepém bodě, což bude znamenat nové cílené hledání kmenových respondentek. Při kvalitativních strukturovaných rozhovorech face to face lze zjistit pocity a dojmy respondentky, její skutečnou situaci, důležitost mezigenerační solidarity v jejím životě.

F. Seznam odborné literatury a zdrojů empirických dat

Asociace neúplných rodin [online]. [cit. 2012-06-25]. Dostupné z: <http://www.asociaceneuplnychrodin.cz/>.

BENGSTON, V. L. and. ROBERTS. R. E. L Journal of Marriage and Family. Vol. 53, No. 4 (Nov., 1991, pp. 856-870)

BENGSTON, V. L. Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds. *Journal of Marriage and the Family*. 2001.

BIČÁKOVÁ, A. a KALÍŠKOVÁ, K. Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce. *Idea cerge ei*, 2015.

DUDOVÁ, R. a Hastrmanová, Š. 2007. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

EUROSTAT. People in EU – statistics on household and family structures., nuclei, national averages and NUTS, level 3 capital city regions, 2011 [online].”

FODOR, E. (2005). Women at work: The status of women in the labour markets of the Czech Republic, Hungary and Poland. *JUNRISD Occasional paper 3/2005*.

Hasmanová Marhánková, J. MSŽ a jejich situace v České republice: „Sandwichová generace“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory). *Gender Studies*, o. p. s., 2011.

HEJZLAROVÁ, Eva. Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky. *Fórum sociální politiky*. 2011(c), 3. s 19-22. ISSN 1802-5854.

HEJZLAROVÁ, Eva. Samoživitelství jako veřejněpolitický problém: vymezení problému různými aktéry a návrh politiky. *Disertační práce*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2012, 158 s. Vedoucí disertační práce doc. PhDr. Arnošt Veselý, Ph.D.

HOLÁ, T. Matky a otcové samoživitelé. Plzeň, 2013. *Bakalářská práce*. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Mgr. Lucie Hošková.

HÖHNE, Sylva. Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008, 63 s. ISBN 978-80-87007-93- 8. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_256.pdf.

JEŘÁBEK, Hynek. Vývoj teorií mezigenerační solidarity a rodinné soudržnosti, Péče o staré lidi v rodině: pojmy, klasifikace, kritické momenty. In: JEŘÁBEK, Hynek a kol. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2013, s. 18-30, s. 42-56. ISBN 978-80-7419-117-6.

RADIMSKÁ, Radka. Rozvedené a svobodné matky v České republice. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2003, 1-2, s. 11-14. Dostupné z: <http://www.gendero>

Rozvodovost. (2013). Český statistický úřad. Český statistický úřad [online]

RICHARDS, Leslie N. and Cynthia J. SCHMIEGE. Problems and Strengths of Single-Parent Families : Implications for Practice and Policy. Family Relation, 1993, Vol. 42, 3

SCHNEIDER, Anne and Helen INGRAM. Deserving and Entitled: Social Construction and Public Policy. Albany, NY: SUNY Press, 2005

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999. 228 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠŤASTNÁ, Anna. Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009, 131 s. ISBN 978-80-7416-038-7. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_296.pdf.

TAŠEVSKÁ, Ivana. Srovnání situace žen samoživitelek a mužů samoživitelů v České republice. Praha, 2009. Bakalářská práce. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Ing. Petr Pavlík, Ph.D.

THOMPSON, Maxine S. and Margaret E. ENSMINGER. Psychological Well-Being Among Mothers with School Age Children: Evolving Family Structures. Social Forces. 1989, Vol. 67, 3

VÁGNEROVÁ, M. (2000). Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál.

ZEMAN, K. Mimomanželská plodnost v České republice – demografická analýza. In: Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav, 2006

ŽÁČKOVÁ, Michaela. Syndrom zavrženého rodiče – nejistá teorie. Právo a rodina. 2008, č.